

Artele și dizabilitatea În România

De la practici fragmentate
către un cadru național

Copyright © British Council 2026, licență Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0 International Licence (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Macrinici, O., & Meth, J. (2026). *Arts and disability in Romania*. British Council.
<https://doi.org/10.57884/728E-8X32>

Cuprins

Mulțumiri.....	4
Prefață.....	6
Rezumat executiv.....	8
Introducere.....	12
Capitolul 1: Valori naționale și discurs public.....	21
Capitolul 2: Acces intersecțional și incluziune.....	25
Capitolul 3: Educație.....	33
Capitolul 4: Resurse umane / Piața forței de muncă.....	40
Capitolul 5: Spațiul public și mediul construit.....	48
Capitolul 6: Dezvoltarea competențelor și a capacității instituționale.....	61
Capitolul 7: Modele de finanțare.....	70
Capitolul 8: România și Uniunea Europeană.....	75
Capitolul 9: Concluzii.....	86
Capitolul 10: Recomandări pentru înființarea unui Cadru Național al Artelor și Dizabilității.....	97

Mulțumiri

Autorii raportului

Olga Macrinici

persoană diz/abilitată

Autoare dramatică, regizoare de teatru, dramaturg și drag king
Doctorandă, Camberwell, Chelsea and Wimbledon College of Arts,
University of the Arts, Londra

Jonathan Meth

Fondator și director, rețeaua teatrală the Fence international
Lector, managementul artelor și politici culturale, Goldsmiths, University of London
Consilier expert, Ambitious about Autism, rețea națională a Marii Britanii care sprijină copiii și tinerii cu autism.

Experți români în domeniu

Ruxandra Mateescu

Președintă / Fondatoare Supereroi printre noi
Specialistă în accesibilitate culturală și incluziune socială

Iris Popescu

Fondatoare și Președinte, AMAIS
Doctor în arhitectură, specializat în design incluziv și accesibilitatea mediului construit

British Council

Tamina Bojoancă

Manager Arte, British Council România

Ilinca Cristian

Coordonator proiecte, British Council România

Abdi Hassan

Director, British Council România

Design

Andrei Tache, Fabrica de Design

Corectură

Laurence Mccarthy, Profesor, British Council

Traducere

Olga Macrinici – versiune în limba română

Daniela Radler – versiune în limba română

Notă privind terminologia¹

Atât „persoane diz/abilitate”², cât și „persoane cu dizabilități” sunt termeni general acceptați și folosiți interșanjabil pe parcursul acestui studiu. „Persoane diz/abilitate” este adesea preferat de susținătorii drepturilor persoanelor cu dizabilități, deoarece reflectă modelul social al dizabilității, subliniind faptul că societatea este cea care dizabilitează prin barierele și așteptările pe care le impune, în loc să se concentreze exclusiv asupra condiției individului. „Persoane cu dizabilități” este în concordanță cu terminologia Organizației Națiunilor Unite și este uneori considerată o abordare care pune mai mult accentul pe identitatea individului, dar poate plasa responsabilitatea schimbării implicit asupra acestuia, mai degrabă decât asupra societății.

Neurodiversitatea consideră că variațiile creierului uman sunt naturale și inerente, ceea ce presupune că suntem cu toții „neurodiverși”.

„Neurodivergent” se referă la o persoană al cărei creier funcționează, învață sau se comportă diferit față de ceea ce societatea consideră „tipic”, un termen folosit pentru condiții precum autism sau ADHD.

1 Rahman, L. (2019, iulie). *Disability Language Guide*. Stanford Disability Initiative. https://disability.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj26391/files/media/file/disability-language-guide-stanford_1.pdf

2 Notă traducere: Am optat aici pentru diferențierea grafică a termenului „persoană cu diz/abilități” în încercarea de a oglindi nuanțele termenului „disabled person” din limba engleză, în absența unui echivalent semantic direct în limba română. Deși pe parcursul documentului am utilizat preponderent termenul „persoană cu dizabilități” pentru a asigura claritatea textului, încurajăm explorarea (in)flexibilității limbii. Având în vedere procesul de transformare a sectorului cultural local, considerăm esențială căutarea unor forme lexicale care să reflecte mai bine modelul social al dizabilității și să onoreze identitatea și experiența trăită a celor cărora li se adresează.

Declinarea responsabilității

Opiniile exprimate sunt cele ale autorilor și ale contribuitorilor, bazate pe cercetare și editare extinsă, și nu reflectă neapărat opiniile British Council.

Prefață

Există oameni pentru care contactul cu creația artistică poate fi o formă alternativă de a percepe lumea și de a fi prezenți în ea. Și, totuși, pentru mulți dintre ei, drumul până la artă rămâne dificil sau chiar imposibil. Nu din lipsă de interes, talent sau dorință, ci din cauza unor obstacole care se ridică, adesea invizibile pentru ceilalți, dar extrem de concrete pentru cei care le întâlnesc zi de zi. În România, persoanele cu dizabilități se confruntă încă prea des cu această realitate. Prezența lor în viața culturală, ca public, ca artiști sau ca profesioniști, este fragilă, sporadică și dependentă de inițiative izolate sau de eforturi individuale.

Felul în care o societate își construiește accesul la artă și cultură spune multe despre valorile ei reale. Spune cât de dispusă este să creeze spații de întâlnire autentică, nu doar să enunțe principii generoase. Spune dacă diversitatea este asumată cu adevărat sau rămâne o temă abstractă, rar reflectată în realitatea de zi cu zi. Atunci când accesul lipsește, pierderea nu este doar a celor excluși. Este o pierdere colectivă, care afectează întreaga comunitate culturală, sărăcind-o de perspective, voci și experiențe esențiale.

Accesibilizarea nu înseamnă doar adaptări tehnice sau soluții punctuale. Înseamnă, înainte de toate, oameni și relații. Înseamnă felul în care cineva este întâmpinat, dacă se simte binevenit sau doar tolerat, dacă vocea sa este ascultată sau se pierde ca un ecou. Accesibilizarea începe cu mult înainte de rampe, subtitrări sau tehnologii asistive și continuă mult după ele. Ea ține de atitudine, de deschidere și de modul în care instituțiile culturale își definesc misiunea și relația cu publicul lor.

România dispune astăzi de un cadru legislativ solid în ceea ce privește drepturile persoanelor cu dizabilități, iar angajamentele asumate la nivel național și internațional sunt clare. Cu toate acestea, experiența cotidiană arată că aplicarea acestor principii este inegală, iar distanța dintre lege și realitate rămâne, deocamdată, considerabilă. Persoanele cu dizabilități sunt încă prea puțin vizibile în spațiul cultural, nu pentru că ar lipsi interesul sau competențele, ci din cauza unor bariere ridicate în timp: infrastructură inaccesibilă, trasee educaționale fragmentate, lipsa competențelor specifice în instituțiile culturale și un discurs public care oscilează între compasiune și evitare. În aceste condiții, participarea devine dificilă, iar încrederea este greu de construit.

Studiul de față pornește de la convingerea că accesul la artă și cultură pentru toți este, înainte de orice, un drept fundamental și o condiție pentru o societate care pune preț pe competențe, nu pe diferențe. Persoanele cu dizabilități nu sunt doar beneficiari ai unor politici de incluziune. Ele sunt creatori, profesioniști, parteneri de dialog și parte firească a unui spațiu cultural viu și divers. Prezența lor nu ar trebui să fie excepția, ci normalitatea.

În același timp, accesibilizarea nu poate fi construită unilateral. Instituțiile culturale au responsabilitatea de a-și deschide porțile, de a-și adapta practicile și de a investi în competențe și strategii pe termen lung. Dar acest proces are nevoie, în egală măsură, de dialog și de implicarea activă a persoanelor cu dizabilități, prin feedback, co-creare și soluții dezvoltate împreună. Schimbarea durabilă apare acolo unde există disponibilitatea de a lucra unii cu alții, nu doar unii pentru alții.

Acest studiu nu propune soluții rapide și nici rețete universale. El adună voci, experiențe și perspective diferite, toate necesare pentru a înțelege complexitatea domeniului. Între cadrul legislativ și realitatea trăită, între bune intenții și implementare, între inițiative curajoase și lipsa de resurse, se conturează un peisaj care cere mai multă coerență, asumare și o viziune pe termen lung.

Mai presus de toate, acest raport este o invitație adresată autorităților, instituțiilor culturale, artiștilor, educatorilor, finanțatorilor, organizațiilor civice și publicului larg de a privi accesibilizarea nu ca pe o obligație formală, ci ca pe o oportunitate de a îmbogăți viața culturală a tuturor. O invitație de a trece de la inițiative fragmentate la un efort comun, construit pe respect, colaborare și încredere. Nu toate schimbările pot avea loc imediat, dar direcția este clară: integrare, nu izolare; dialog, nu decizie unilaterală; construcție pe termen lung, nu soluții de moment.

Există deja oameni cărora le pasă. Există inițiative care funcționează. Există dorința sinceră de a face lucrurile mai bine. Acest studiu își propune să le aducă împreună, să ofere un limbaj comun și un punct de plecare solid pentru pașii următori, pentru că o cultură cu adevărat vie este una în care nimeni nu rămâne pe dinafară.

Adriana-Elena Borună
Consilier
Ministerul Culturii, România

Rezumat executiv

Acest studiu exploratoriu examinează peisajul actual al artelor și dizabilității în România și stabilește o bază fundamentată pe dovezi pentru consolidarea participării culturale, a reprezentării și a parcursurilor profesionale pentru persoanele cu dizabilități. Comisionat de British Council, studiul se bazează pe legislația națională, cadrele internaționale și cercetările calitative realizate atât cu artiști cu dizabilități, cât și fără dizabilități, practicieni culturali, educatori, autorități publice, finanțatori, organizații neguvernamentale și actori ai societății civile. Pe tot parcursul procesului, British Council a acționat ca un intermediar imparțial, creând condițiile pentru un dialog deschis între diversele sectoare și conectând perspectivele românești cu practicile din Marea Britanie și Europa.

Studiul urmărește să înțeleagă felul în care persoanele cu dizabilități participă la viața culturală din România, atât în calitate de public, cât și de creatori, și să identifice barierele structurale și condițiile favorabile care influențează participarea. Raportul se conturează în jurul a trei întrebări fundamentale. Prima ia în considerare modul în care valorile naționale, discursul public și cadrul legal influențează vizibilitatea persoanelor cu dizabilități și participarea la viața culturală. A doua analizează barierele sistemice din educație, pe piața muncii, în spațiul public și în instituțiile culturale. A treia explorează oportunitățile de dezvoltarea capacităților, finanțare și cooperare europeană.

Raportul cuprinde zece capitole, parcurgând de la contextul național și discursul public până la analiza specifică pe sectoare și încheind cu o propunerea a unui cadru național al artelor și dizabilității. Fiecare capitol combină analiza contextuală cu perspectivele obținute în urma consultărilor și se încheie cu principalele constatări care au rolul să susțină recomandările formulate la finalul raportului.

Context și metodologie

România dispune de un cadru juridic consolidat pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, inclusiv protecții constituționale, legislație anti-discriminare și ratificarea Convenției Națiunilor Unite privind

Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CNUDPD) în 2010. Cu toate acestea, implementarea rămâne neuniformă. Aproape una din douăzeci de persoane din România este înregistrată ca având o dizabilitate; cu toate acestea, persoanele cu dizabilități rămân în mare parte absente din spațiile culturale mainstream și din producția culturală. Dovezile colectate pentru acest studiu evidențiază un decalaj persistent între angajamentele juridice și experiența trăită, în special în ce privește accesul, reprezentarea și parcursurile profesionale durabile.

Cercetarea de la baza acestui raport este calitativă și exploratorie. Aceasta se bazează pe șapte focus-grupuri desfășurate la București și Timișoara, întâlniri cu reprezentanți ai ministerelor și administrației locale, precum și interviuri individuale cu experți din România. Focus-grupurile au avut în mod deliberat un caracter orientat spre dialog, creând un spațiu pentru ascultare, reflecție și interpretare comună. Deși vocile individuale nu sunt atribuite direct, analiza reflectă temele și prioritățile recurente identificate în cadrul consultărilor. Studiul adoptă o abordare intersecțională, recunoscând că dizabilitatea se intersectează cu precaritatea economică, ruralitatea, etnia, genul, vârsta, migrația și alte forme de excludere.

Valori naționale, discurs public și intersecționalitate

Raportul plasează artele și dizabilitatea într-un context social și cultural mai larg, modelat de moștenirea istorică, atitudini publice și tipare ale invizibilității. Deși limbajul juridic a fost din ce în ce mai mult aliniat standardelor internaționale, discursul public rămâne frecvent paternalist și e influențat de contactul limitat cu experiența trăită a persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități sunt adeseori invizibile în viața publică cotidiană, dar devin hiper-vizibile în momentul în care accesează spații culturale sau civice. Această tensiune amplifică excluderea și subminează încrederea atât a persoanelor cu dizabilități, cât și a instituțiilor culturale.

Perspectiva intersecțională se află în centrul analizei raportului. Persoanele cu dizabilități din România trăiesc adeseori forme multiple și suprapuse de dezavantaj. Accesul la cultură nu este, prin urmare, doar o chestiune de infrastructură fizică sau de respectarea normelor. Acesta este influențat și de relațiile sociale, de reprezentare, de accesibilitate și de raporturile de putere. Raportul susține că o abordare universală în ce privește accesul, integrată de la bun început mai degrabă decât adăugată ulterior, oferă o fundație mai durabilă pentru incluziune.

Educație, competențe și parcurs profesional

Educația este identificată drept factorul determinant al accesului la viața culturală și al participării profesionale. Deși accesul la educație pentru persoanele cu dizabilități s-a îmbunătățit, persistă lacune structurale în educația timpurie, formarea vocațională și învățământul superior. Sistemele de sprijin rămân sub-finanțate, iar personalului îi lipsește adeseori formarea în pedagogii incluzive. Acești factori limitează progresul în carierele artistice și culturale.

Tranziția de la învățământ la încadrarea pe piața muncii rămâne deosebit de fragilă. Artiștii cu dizabilități întâmpină bariere în ce privește formarea profesională, medii de lucru adaptate și accesul la sistemele de producție. Deși legislația impune marilor companii să angajeze persoane cu dizabilități sau să contribuie financiar la un fondul de handicap, datele indică că mulți angajatori ajung să plătească penalități în loc să investească în angajarea incluzivă. Sectorul cultural reflectă aceste dinamici mai largi ale pieței muncii, care rezultă într-o continuă sub-reprezentare a artiștilor cu dizabilități.

Spațiul public, infrastructura și dezvoltarea capacităților

Accesul la spațiul public depășește mediul fizic. Acesta include comunicare, acces digital și modul în care dizabilitatea este percepută în cadrul societății. Raportul identifică deficiențe persistente privind accesibilitatea spațiilor culturale, a rutelor de transport și a clădirilor publice, concomitent cu o aplicare neconsecventă a legislației în vigoare.

Digitalizarea prezintă atât riscuri, cât și oportunități. Sisteme prost concepute pot perpetua excluziunea. Practicile digitale incluzive au, totuși, potențialul de a crește semnificativ accesul, în special într-o țară cu un sector IT dezvoltat.

Dezvoltarea capacităților apare ca un factor-cheie al schimbării. Instituțiilor culturale adeseori le lipsesc posturi dedicate gestionării accesibilității, personal instruit și strategii pe termen lung pentru incluziune. Progresul este adesea inițiat de organizații civice și de susținători individuali care promovează cauza, lucrând însă cu resurse limitate. Deși aceste inițiative demonstrează un potențial considerabil, ele necesită o recunoaștere formală și investiții susținute pentru a depăși exemplele izolate de bună practică.

Finanțare, parteneriate și dimensiunea europeană

Limitările finanțării afectează toate aspectele peisajului artelor și dizabilității. Instituțiile culturale și artiștii cu dizabilități se confruntă cu dificultăți în accesarea resurselor, în parcurgerea proceselor complexe de finanțare și în asigurarea sprijinului pe termen lung. Modelele de finanțare existente tind să prioritizeze rezultatele pe termen scurt în detrimentul impactului durabil.

Raportul evidențiază oportunități semnificative oferite de cadrul european, scheme de mobilitate și programe de cooperare culturală. Experiența României privind Capitala Europeană a Culturii, alături de alte instrumente de finanțare europene, oferă căi pentru consolidarea parteneriatelor internaționale și dezvoltarea capacităților. Accesarea acestor oportunități necesită o mai bună coordonare, sprijin specializat și co-finanțare.

Către un cadru național al artelor și dizabilității

Studiul concluzionează că domeniul artelor și dizabilității în România poate fi înțeles doar dintr-o perspectivă mozaicală. Oferta este inegală și adeseori fragilă, dar există persoane, organizații și instituții dedicate, capabile să producă schimbări semnificative. Pentru a trece de la inițiative fragmentate la progres sistemic, raportul propune dezvoltarea unui Cadru Național al Artelor și Dizabilității.

Cinci priorități strategice stau la baza acestui cadru. Acestea includ o coordonare și o guvernare națională robustă, schimbarea a discursului public către vizibilitate și reprezentare, îmbunătățirea educației și a cursurilor profesionale, integrarea accesibilității și dezvoltarea capacității forței de muncă, precum și modele de finanțare care susțin impactul pe termen lung și cooperarea europeană.

Raportul se adresează decidenților politici, finanțatorilor, liderilor culturali, educatorilor și practicienilor care au un rol în modelarea ecosistemului cultural din România. Raportul are scopul să sprijine deciziile informate, dialogul intersectorial și planificarea strategică.

Deși nu toate recomandările pot fi aplicate imediat, studiul oferă o bază clară și comună de acțiune. Progresul va depinde de responsabilitatea colectivă, colaborarea susținută și angajamentul pe termen lung al instituțiilor publice, sectorului cultural, societății civile și al însăși persoanelor cu dizabilități.

Introducere

Acesta este un studiu preliminar al sectorului **artelor și dizabilității** în România, realizat la cererea British Council România. Deși studiul urmărește să aducă în prim-plan provocările sistemice existente, acesta recunoaște deschiderea și efortul statului Român în demersurile sale de a spori accesul persoanelor cu dizabilități la viața culturală a țării.

British Council susține sectorul artistic în acțiunile acestuia de a răspunde provocărilor globale³ în domeniul incluziunii și sustenabilității, prin dezvoltarea capacității instituționale și dezvoltarea rețelelor, încurajarea bunelor practici și asigurarea accesului către platforme de difuzare la nivel internațional. Conștientizarea la nivel global a modului în care cultura reflectă rolul persoanelor cu dizabilități în societate include crearea mai multor oportunități pentru artiștii cu dizabilități, precum și extinderea accesului la cultură a persoanelor cu dizabilități.

Cercetarea de față se bazează pe experiența de lungă durată a Consiliului Britanic în domeniul artelor și dizabilității, explorând un model nou, complementar proiectului de referință – Europe Beyond Access.⁴ Deși se bazează pe România în particular, studiul își propune să ridice întrebări constructive și să facă recomandări pragmatice / aplicate care pot fi relevante și pentru alte țări din regiune, atât la nivel European, cât și dincolo de granițele UE.

Fiecare țară are propriul său parcurs. Domeniul **artelor și dizabilității** în România nu se arată ca cel din Marea Britanie sau alte țări din Europa de Nord-Vest, care au parte de o infrastructură mai dezvoltată și istorie mai lungă în acest domeniu. Autorii studiului constată existența unui ecosistem mozaicat, care trădează interdependența dintre diverși factori de decizie. În vederea mobilizării resurselor suplimentare într-un context European mai larg, autorii încurajează întrunirea reprezentanților a cât mai mulți factori de decizie, care susțin dezvoltarea sustenabilă a sectorului **artelor și dizabilității** în România.

Studiul se adresează tuturor celor care au ceva de spus în domeniul **artelor și dizabilității** din România. Având în vedere inevitabilele schimbări politice și economice, raportul recunoaște că nu toate

³ British Council. *Culture responds to global challenges*. British Council.
<https://www.britishcouncil.org/culture-responds-global-challenges>

⁴ <https://www.europebeyondaaccess.com>

recomandările pot fi neapărat puse în practică. În schimb, invită toate părțile interesate să exploreze ce s-ar putea realiza și cum. În spiritul răspunsului celor din Cluj-Napoca cu privire la nereușita aplicației pentru Capitala Europeană a Culturii, în care aceștia au recunoscut că unele dintre ambițiile lor nu pot fi realizate, dar s-au angajat să colaboreze în continuare cu toate părțile interesate pentru a-și atinge scopurile.

În cazul de față, British Council a operat dintr-o poziție de imparțialitate, după cum reflectă și Iris Popescu, arhitect specializat în design incluziv și accesibilitate, fondatoare AMAIS:

„Luna trecută, în timpul vizitei de lucru a experților britanici în România, am avut parte de o săptămână intensă de consultații cu artiști, activiști, ONG-uri, instituții publice, spații culturale și finanțatori. Conversațiile au fost sincere, de multe ori provocatoare, dar extreme de necesare... Este evident că domeniul artelor și dizabilității din România are nevoie să fie explorat în continuare, nu doar pentru că metodele de lucru incluzive sunt rar întâlnite, dar mai ales, pentru că arta și cultura sunt sectoare cronic subfinanțate în România. Este momentul să punem întrebări relevante, să avem mai multă încredere unii în alții și să oferim mai mult spațiu pentru voci și experiențe diverse.”

Recomandările din acest raport vine din numeroasele conversații pe care le-am avut și care au intenția de a provoca discuții, dezbateri și, în cele din urmă, acțiuni de susținere. În timp ce unele dintre ele se adresează unor grupuri specifice, crearea unui **Cadru Național al Artelor și Dizabilității** necesită angajamentul tuturor celor implicați, de la facilitatori, la reprezentanți ai societății civile, universități, instituții culturale, autorități locale, finanțatori, politicieni, precum și a artiștilor cu dizabilități, activiștilor și a susținătorilor acestora.

Este momentul să punem întrebări relevante, să avem mai multă încredere unii în alții și să oferim mai mult spațiu pentru voci și experiențe diverse.

Iris Popescu

Structura raportului

Capitolul 1 oferă o perspectivă de ansamblu a situației persoanelor cu dizabilități din România, în baza contextului legislativ național și internațional. De asemenea, acesta identifică barierele structurale majore și formulează nevoile de bază ale persoanelor cu dizabilități din România.

Capitolul 2 argumentează nevoia unui demers intersecțional în discursul public privind participarea persoanelor cu dizabilități în viața culturală, pentru a putea înțelege experiența lor umană dintr-o perspectivă cât mai diversă / variată.

Capitolul 3 analizează sistemul educațional, de la normele legale privind sistemul educațional special, până la universități și nevoia de a depăși obligațiile legale pentru a atinge un nivel de incluziune autentic și reprezentativ.

Capitolul 4 face conexiunea dintre sistemul educațional și piața forței de muncă, venind cu o recomandare cheie în privința apropierii dintre publicul și artiștii cu dizabilități.

Capitolul 5 extinde percepția asupra accesibilității spațiului public dincolo de mediul construit și realitatea digitală, accentuând nevoia de a face loc conceptului de dizabilitate în imaginarea noastră colectivă.

Capitolul 6 se concentrează asupra dezvoltării competențelor și a capacității instituționale, aducând exemple care ilustrează felul în care oportunitățile de dezvoltare profesională ar putea să sporească accesul pentru persoanele cu dizabilități în domeniul artistic, precum și în calitate de public și participanți activi în viața culturală.

Capitolul 7 abordează tema finanțării și modul în care modelele de finanțare existente ar putea evolua în mod constructiv.

Capitolul 8 analizează oportunitățile de dezvoltare aduse de programul Capitala Culturală Europeană 2023 și felul în care acestea au creat punte de legătură dintre inițiativele existente la nivel local și european în domeniul **artelor și dizabilității**. De asemenea, trece în revistă o serie de alte oportunități de finanțare la nivel european.

Capitolul 9 examinează principalele bariere în facilitarea accesibilizării, precum și factorii care facilitează implementarea acestora.

Capitolul 10 formulează recomandările necesare în vederea instituirii unui **Cadru Național al Artelor și Dizabilității**.

Anexele – Referințe, Fonduri Europene și Instrumente de lucru constituie împreună un set de resurse pentru toți cei interesați să afle mai multe și să promoveze inițiativele dedicate dezvoltării domeniului artelor și dizabilității.

ABC-ul artelor și al dizabilității din România este un punct de pornire. Departate de a se vrea listă exhaustivă sau un manual de întrebuințare. Este o invitație la dialog.

Metodologie

Studiul prezintă analize critice a literaturii existente și studii de caz inspirate din interviurile cu participanții cercetării sau conversațiile avute în timpul focus grupurilor și culminează cu o serie de recomandări în vederea instituirii unui **Cadru Național al Artelor și Dizabilității**.

Cercetarea calitativă și exploratorie se bazează pe discuțiile avute în timpul celor șapte focus grupuri (cinci în București și două în Timișoara), două întâlniri cu reprezentanți ai ministerelor și două cu cei ai guvernelor locale; precum și întâlniri individuale (13) cu experți din diverse regiuni geografice ale țării și o largă varietate a expertizei în domeniu. Toate focus grupurile au avut loc față în față, iar interviurile online. Focus grupurile au fost prin caracterul lor dialogice, polifonice, angajate și oneste. Acestea le-au oferit autorilor cercetării oportunitatea de a asculta și reflecta. Chiar dacă studiul nu citează opinii personale, la baza acestuia se află multe dintre ideile expuse în timpul acestor întâlniri. Selecția participanților a fost efectuată în colaborare cu experții reprezentanți ai asociațiilor „Supereroi printre noi”⁵ și „AMAI”⁶, precum și recomandărilor făcute de participanți în timpul focus grupurilor, respectiv interviurilor.

Respectarea protocoalelor de cercetare responsabilă a fost observată pe tot parcursul studiului. Participarea a fost voluntară, toți cei implicați având opțiunea de a se retrage în orice moment, fără consecințe. Datele au fost colectate prin intermediul înregistrărilor audio și notelor scrise, utilizate exclusiv pentru cercetare și dezvoltarea programului. Toate informațiile personale au fost anonimizate și nicio identitate nu a fost dezvăluită în rezultatele studiului. Datele anonimizate vor fi stocate în siguranță în cadrul UK Data Service și pot fi partajate într-un serviciu de date acreditat pentru cercetări viitoare. Studiul a respectat legile relevante din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord privind protecția datelor, iar participanții au avut dreptul de a accesa, corecta sau solicita ștergerea acestora din baza de date a proiectului.

Deși ne-am propus să acoperim o suprafață cât mai largă, atât din punct de vedere geografic, cât și, în ceea ce privește diversitatea formelor de expresie artistică, a dizabilităților, experiențelor și expertizei participanților, studiul este inevitabil limitat, atunci când vine vorba de durata desfășurării și resurselor dedicate acestuia, precum și a experienței trăite a tuturor celor implicați.

5 <https://supereroiprintrenoi.ro>

6 <https://amais.ro>

Persoanele cu dizabilități nu ar trebui să fie caracterizate de deficiențele acestora. Acesta este motivul pentru care nu veți găsi un capitol dedicat unei dizabilități, ci mai degrabă o perspectivă intersecțională asupra acesteia.

Pe parcursul studiului veți întâlni o serie de **studii de caz** care ilustrează – mai bine decât am fi putut noi vreodată să o facem – unele dintre exemplele extraordinare de bună practică, care *au loc* în domeniul artelor și dizabilității din România. Acesta este și motivul pentru care am evitat să vă prezentăm o hartă geografică a inițiativelor existente, pentru că, inevitabil, informațiile existente ar fi cel mult parțiale, până și în orașele cu mai multe resurse. Împreună, aceste studii de caz creează un mozaic care acoperă diverse forme de expresie artistică, activism, terapie, instituții culturale, (atât publice, cât și private), susținători, precum și voci distincte – toate acestea aducând atât profunzime, cât și o perspectivă de ansamblu asupra artelor și dizabilității în România.

Fiecare capitol se încheie cu o serie de **observații cheie** care aduc în prim-plan cele mai importante concluzii și fac legătura cu recomandările enunțate în capitolul 10, asigurând conexiunea / consensul / acordul dintre datele prezentate pe parcursul studiului și acțiunile propuse la sfârșit.

În partea finală a acestui document veți găsi referințe la literatura de specialitate, precum și o serie de instrumente practice. Vă încurajăm să le folosiți.

Contextul cultural și social

Pentru a înțelege mai bine relația dintre **arte și dizabilitate** în România este necesar să analizăm o serie de procese sociale specifice țării și regiunii noastre. Esențială oricărei analize a domeniului artelor și dizabilității din România este nevoia de a avea o înțelegere comună a conceptului de *dizabilitate*.

Acest studiu adoptă perspectiva asupra *dizabilității* propusă de Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CNUDPD), care pune în dialog modelul **medical** cu cel **social**⁷ și „recunoscând că dizabilitatea este un concept în evoluție”⁸, care rezultă din:

7 Mencap. (2023, 13 februarie). *The models of disability* [Easy Read].

<https://www.mencap.org.uk/easyread/models-disability>

8 UNCRPD. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities and optional protocol*. New York: UN. p.1. <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

„interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți.”⁹

Dizabilitatea și barierele din calea incluziunii

Raportul Fundației Konrad-Adenauer-Stiftung **Country Reports with a Difference – Romania: Digital Solutions for Better Inclusion** susține: „Abordarea statului față de dizabilitate arată că în România, dizabilitățile au fost mult timp percepute ca o „problemă medicală”. Acest lucru însemna că o dizabilitate era în primul rând problema persoanei în cauză și, dacă era necesar, a rudelor apropiate. Treptat, însă, discursul se îndreaptă spre incluziune. Din ce în ce mai des, întrebarea care se pune acum este: ce bariere există în societatea românească pentru ca o anumită persoană să se bucure de aceleași drepturi fundamentale ca toți ceilalți și să participe activ la viața socială? În consecință, este important ca infrastructura, serviciile, produsele, dar și modul în care comunicăm să fie incluzive încă de la început.”¹⁰

Sărăcia și dizabilitatea sunt strâns legate în societatea românească, creând un ciclu de excluziune care împiedică multor persoane cu dizabilități accesul la educație, locuri de muncă și asistență medicală.¹¹ Acestea, alături de alte bariere sistemice, limitează sever capacitatea persoanelor cu dizabilități de a participa activ la viața culturală. Pe baza studiului¹² trans-european realizat de Leahy și Ferri, cele cinci bariere cheie care consolidează excluziunea sistemică a persoanelor cu dizabilități din viața culturală sunt:

9 UNCRPD. (2006), p.4.

10 Plate, K. C. (2023, iulie). *Country Reports with a Difference – Romania: Digital Solutions for Better Inclusion*. Konrad-Adenauer-Stiftung e. V. & Code4.ro. Disponibil [aici](#)

11 World Bank. (2023). *A tale of two Romanias* in Romania systematic country diagnostic update (Systematic Country Diagnostic Update). p.23-26.

12 Leahy, A., & Ferri, D. (2023). *Barriers to cultural participation by people with disabilities in Europe: a study across 28 countries*. *Disability & Society*, 39(10), 1–23.

<https://doi.org/10.1080/09687599.2023.2222898>

- lipsa unor legi și politici eficiente/adequate
- lipsa serviciilor adecvate
- atitudinile negative
- lipsa accesibilității
- lipsa consultării și implicării persoanelor cu dizabilități în organizațiile culturale.

Toate acestea sunt interconectate și reduc considerabil șansele unei persoane cu dizabilități de a participa la un eveniment cultural în România. Pe baza acestor constatări și a rezultatelor Barometrului de Consum Cultural 2023¹³, putem observa existența unui proces de dublă excludere: la nivelul publicului (beneficiarilor), spațiile culturale amplifică dezavantajele sociale existente, respectiv, la nivel creativ, artiștii cu dizabilități nu au acces la sistemele de producție.

Cum ar putea fi rezolva această problemă?

Strategia Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități România Echitabilă 2022-2027, în special „8. Participare politică și publică. Obiectiv specific 1: Creșterea accesului persoanelor cu dizabilități la activități culturale”¹⁴ prezintă o imagine de ansamblu a situației:

13 Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală. (2024, November). Croitoru, C., Becuț Marinescu, A., Ceobanu, I., Georgescu, I., Matei, Ș. *Barometrul de consum cultural 2023: Comunități de consum în contextul schimbărilor societale*. <https://www.culturadata.ro/barometrul-de-consum-cultural-2023-comunitati-de-consum-in-contextul-schimbarilor-sociale/>

14 Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități. (2022). p.106-113. <https://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2022/12/The-National-Strategy-for-the-Rights-of-Persons-with-Disabilities-An-equitable-Romania-2022-2027.pdf>

Conform raportului Băncii Mondiale Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România (2020)¹⁵:

„Care este situația în România?”

1. Persoanele cu dizabilități au acces limitat la activități culturale (filme, spectacole de teatru, dans, concerte, muzee).
2. Experiența de viață a persoanelor cu dizabilități este rar descrisă în filme, cărți, spectacole sau alte produse culturale.
3. Foarte puține persoane cu dizabilități sunt creatori de produse culturale (de exemplu, scriitori).
4. Evenimentele și produsele culturale sunt rareori adaptate (de exemplu: există puține spectacole de teatru interpretate în Limba Semnelor Române).

Ce a determinat această situație?

5. Autoritățile nu acordă suficientă atenție asigurării accesului persoanelor cu dizabilități la cultură.
6. Instituțiile culturale nu sunt accesibile.
7. Nu există suficiente resurse pentru produse culturale pe tema dizabilității.
8. Nu există programe de formare profesională pentru persoanele cu dizabilități care își doresc de devină creatori de produse culturale (de exemplu, cursuri accesibile de pictură, dans sau muzică).

Ce ar trebui să facem?

1. Persoanele cu dizabilități trebuie să aibă acces la școli și programe de formare profesională în sectorul cultural.
2. Instituțiile de artă și cultură trebuie să fie accesibile persoanelor cu dizabilități.
3. Statul trebuie să asigure pregătirea și angajarea interpreților pentru persoanele cu deficiențe de auz și de vedere în instituțiile culturale.
4. Statul trebuie să finanțeze proiectele culturale care abordează subiecte pe teme legate de dizabilitate.”

¹⁵ World Bank. (2020). *Diagnosis of the situation of persons with disabilities in Romania* (Report delivered to the National Authority for the Rights of Persons with Disabilities, Children and Adoptions). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099000112102186335/pdf/P1686120781d3b04d09dc908045e63a0220.pdf>

Acest studiu preliminar abordează aceste probleme, sintetizându-le prin prisma a ceea ce am auzit în cadrul grupurilor de discuții organizate la București și Timișoara, interviurilor individuale realizate atât în persoană, cât și online, vizitelor culturale și conversațiilor informale.

Există multe motive pentru care nu există o reprezentare a dizabilității în muzeele, sălile de concert, cinematografe, pe scenele de teatru sau pur și simplu pe stradă, în România. Vom încerca să analizăm unele dintre acestea pe baza informațiilor și cunoștințelor pe care le-am acumulat în perioada mai-septembrie 2025, din focus grupuri și conversațiile pe care le-am avut cu lucrători culturali, activiști pentru drepturile persoanelor cu dizabilități și drepturile omului, asistenți sociali, artiști, studenți, reprezentanți ai comunităților persoanelor cu dizabilități, finanțatori (publici și privați), părinți, lectori universitari, terapeuți, angajați ai administrației centrale și locale, experți în politici culturale și toți cei care au avut timp, bunăvoință și deschiderea de a se întâlni și discuta cu noi.

România și Europa extinsă

Din mai multe motive care vor deveni evidente pe parcursul raportului, dar în special în ceea ce privește conformitatea legislativă, am ales să analizăm situația din România într-un context mai larg, în dialog cu Marea Britanie și Uniunea Europeană.

Cu toate acestea, semnalăm că Raportul special al Curții de Conturi Europene (2023) indică un deficit la nivel european atât în ceea ce privește nivelul de ocupare a forței de muncă, cât și nivelul de sărăcie al persoanelor cu dizabilități:

„În ansamblu, concluzionăm că impactul practic al acțiunilor UE asupra situației persoanelor cu dizabilități din statele membre a fost limitat. În ultimii ani, nu s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative la nivelul UE în ceea ce privește decalajul în materie de ocupare a forței de muncă în rândul persoanelor cu dizabilități sau riscul de sărăcie al acestora, doi dintre indicatorii-cheie ai egalității disponibili la nivelul UE.”¹⁶

Scopul acestui studiu este de a împărtăși ceea ce am învățat, dar mai ales de a aduce în prim-plan persoanele, proiectele, organizațiile și inițiativele care, în ciuda tuturor barierelor, împotrivirii și îndoielilor întâlnite, continuă să lucreze într-un sector subfinanțat și subevaluat – **artele și dizabilitatea în România**.

¹⁶ European Court of Auditors. (2023). *Special Report 20/2023: Supporting persons with disabilities: Practical impact of EU action is limited*. p.41. https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2023-20/SR-2023-20_EN.pdf

Capitolul 1: Valori naționale și discurs public

Conform datelor¹⁷ prezentate de Ministerul Muncii, Familiei, Tineretului și Solidarității Sociale la sfârșitul lunii martie 2025, aproximativ 1 din 20 de români era înregistrat ca persoană cu dizabilități. Putem observa o diferență semnificativă în ceea ce privește rata oficială a persoanelor cu dizabilități în România, 4,45%, comparativ cu Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, 24% sau Uniunea Europeană, 23,9% (pentru anul 2024, în rândul persoanelor cu vârsta de peste 16 ani).¹⁸ În timp ce acestea ar putea reprezenta un deficit în ceea ce privește declararea dizabilităților, este important să recunoaștem că definițiile, sistemele de clasificare și procesele de înregistrare variază semnificativ între țări, ceea ce ar putea influența aceste date. În ciuda unui cadru legal fiabil, care, conform Constituției României, oferă persoanelor cu dizabilități "protecție specială" (Articolul 50)¹⁹ și garantează împotriva oricărui tip de discriminare sub legea Protecției și Promovării Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități (Legea nr. 448/2006)²⁰, percepția dizabilității în România continuă să fie influențată de perspectivele culturale învechite, precum conceptul de *nepuțință*²¹ adoptat de Biserica Creștin Ortodoxă sau

17 Ministerul Muncii: 966.637 de persoane cu dizabilități erau înregistrate la sfârșitul lunii martie în România - Economica.net. (2025, iulie 26). Economica.net.

https://www.economica.net/ministerul-muncii-966-637-de-persoane-cu-dizabilitati-erau-inregistrate-la-sfarsitul-lunii-martie-in-romania_858296.html/

18 Eurostat. (2025, July). *Population with disability*. Eurostat Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_with_disability

19 Constituția României 1991 (rev. 2003). https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003/

20 *Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități*. Monitorul Oficial nr. 1006 / 18 decembrie 2006; Partea I nr. 1 / 3 ianuarie 2008. Organizația Națiunilor Unite. Disponibilă la: https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/Romania_Law-no.-4482006-Regarding-the-Protection-and-Promotion-of-the-Rights-of-Disabled-Persons.pdf

21 Maican, P. (2024). *Powerless in Christ: A Romanian Orthodox Insight into Disability*

moștenirile paternaliste are epocii comuniste. Aceste perspective, adânc ancorate în societatea românească, susțin o viziune asupra dizabilității din prisma milei și a dependenței, mai degrabă decât o expresie a diversității umanității și apartenenței sociale.

România a ratificat Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități în anul 2010 (Legea nr. 221/2010)²², totuși, în ciuda unor progrese semnificative, există încă numeroase obstacole la nivel de sistem care necesită a fi abordate. Lipsa participării persoanelor cu dizabilități la „toate aspectele vieții” este legată de multe alte provocări ce țin de complexitatea dinamicilor societății românești.

În România, dizabilitatea continuă să fie privită cu condescendență sau, în cel mai rău caz, cu milă și teamă. Aceste atitudini sunt consolidate, în timp, de contactul limitat cu persoane dizabilități și de lipsa de conștientizare a experiențelor lor de viață. Cu toate că marea majoritatea exprimă o atitudine pozitivă față de incluziunea persoanelor cu dizabilități în societate, conștientizarea reală a ceea ce presupune acest lucru este scăzută.

Ca țară, România nu a ajuns încă în punctul în care nevoile persoanelor cu dizabilități sunt văzute și percepute ca fiind relevante. Deși nu se află în contradicție cu tendințele²³ generale la nivel european, trebuie implementate măsuri suplimentare pentru a garanta dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa în viața culturală (Articolul 30(2), CDPD).²⁴

Aceste realități se reflectă și într-un studiu despre atitudini²⁵ realizat recent (iunie 2025) de către CED România, cu sprijinul Accenture și Accessible EU. Datele studiului arată că 66% dintre persoanele fără dizabilități, manifestă

Theology. Journal of Disability & Religion, 28(2), 285–303.

<https://doi.org/10.1080/23312521.2024.2320636>

22 Parlamentul României. (2010, 11 noiembrie). *Legea nr. 221/2010 pentru ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006*. Monitorul Oficial nr. 792. Disponibilă la: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/123949>

23 Leahy, A., & Ferri, D. (2023). *Barriers to cultural participation by people with disabilities in Europe: a study across 28 countries*. Disability & Society, 39(10), 1–23. <https://doi.org/10.1080/09687599.2023.2222898>

24 United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Article 30 – Participation in cultural life, recreation, leisure and sport*. United Nations Department of Economic and Social Affairs. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-30-participation-in-cultural-life-recreation-leisure-and-sport.html>

25 CED România; AccessibleEU; Accenture. (2025, iunie). *Cum percep românii integrarea persoanelor cu dizabilități în societate? Un studiu despre atitudini, percepții și bariere sociale. „O familie de milioane”*. Romania-Accessibilă. Disponibil la: https://romania-accesibila.ro/wp-content/uploads/2025/06/Studiu_Cum-percep-romanii-integrarea-persoanelor-cu-dizabilitati-in-societate.pdf

teama de a nu jigni persoanele cu dizabilități în interacțiunile cu acestea, iar 11% se simt jenate și deranjate în prezența lor.

Conform aceluiași studiu, atunci când vine vorba de definirea propriilor nevoi, 82% din intervievații cu dizabilități mărturisesc că activitățile sociale sunt esențiale pentru calitatea vieții lor, în timp ce 72% dintre aceștia prioritizează accesul la evenimente culturale și recreative. Pe de altă parte, 68% dintre persoanele fără dizabilități consideră că este mai degrabă important pentru persoanele cu dizabilități să primească sprijin de la stat și acces la infrastructură.

În timp ce 72% dintre persoanele cu dizabilități și 78% dintre aparținătorii acestora consideră accesul la oportunități de angajare ca fiind o parte esențială a unui stil de viață independent, doar 40% dintre persoanele fără dizabilități împărtășesc această perspectivă.

Una dintre metodele prin care pot fi contracarate aceste bariere atitudinale este creșterea vizibilității și reprezentării persoanelor cu dizabilități în arte. Cu toate acestea, dizabilitatea este o problemă rar explorată din punct de vedere artistic în România, în principal fiindcă puține persoane cu dizabilități se identifică ca artiști (și invers). Aceleași structuri și atitudini care trebuie depășite sunt și cele care continuă să țină artiștii cu dizabilități departe de sectorul artistic. În ciuda obligativității menționate în Articolul 30(2) a CDPD, numeroase persoane se confruntă cu obstacole semnificative, în special lipsa accesului la educație formală în domeniul artistic.

În loc să fie abordate la nivel sistemic, prin adoptarea unor politici publice noi și o continuă implicare a comunității persoanelor cu dizabilități în procesul luării deciziilor, responsabilitatea de a depăși aceste bariere rămâne, pe nedrept, pe umerii persoanelor cu dizabilități. Pentru a deveni artist profesionist în România, o persoană cu dizabilități trebuie să dea dovadă de foarte multă perseverență și/sau să fie percepută ca fiind cu adevărat excepțională.

Fără a ne ocupa de aceste obstacole structurale, puterea transformativă a artei realizate de persoane cu dizabilități rămâne în mare parte neexplorată. În absența unor politici educaționale incluzive, de la învățământul preșcolar până la învățământul superior, combinate cu politici culturale și finanțare dedicată care să sprijine și să promoveze în mod activ munca și vocile artiștilor cu dizabilități, aceștia vor continua să fie invizibili în viața culturală, la fel cum persoanele cu dizabilități sunt aproape invizibile în viața noastră de zi cu zi.

Observații cheie

Diferență semnificativă în raportarea dizabilității: 4,45 % dintre români versus 24% din populația Regatului Unit și 23,9% din cea a Uniunii Europene este înregistrată ca persoană cu dizabilități, sugerând o subraportare.

Cadrul legal este, în sine, insuficient dacă nu este susținut de o schimbare la nivelul valorilor și a discursului public: În ciuda protecției constituționale, legilor antidiscriminare și ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite din 2010, persistă lipsa reprezentării persoanelor cu dizabilități în viața publică, adâncind decalajul dintre politici și implementarea acestora.

Excluderea sistemică în sectorul artistic: Dificultățile structurale (lipsa accesului la educație, finanțare, infrastructură) mențin artiștii cu dizabilități în umbră, consolidând invizibilitatea persoanelor cu dizabilități.

Sunt necesare programe incluzive eficiente pentru a îmbunătăți participarea comunității: Experiențele negative precedente și întrebuițarea exclusivă a spațiilor specific desemnate persoanelor cu dizabilități duc la scăderea încrederii și angajamentului în viața publică. Activitățile constante din care fac parte atât persoane cu, cât și fără dizabilități sunt importante pentru a facilita creșterea nivelului de încredere al unora în ceilalți și a le îmbunătăți relația (de exemplu, The Beautiful Octopus Club, Heart and Soul, Marea Britanie).

Ziua liniștită la Expoziția Circular Catalysts 2023 © Roald Aron

Capitolul 2: Acces intersecțional și incluziune

Opiniile sunt împărțite între a adopta un demers concentrat explicit pe dizabilitate sau a o situa într-un context mai larg, al incluziunii în general. Pe de o parte, intersecționalitatea recunoaște diverse fenomene socio-culturale care afectează persoanele cu dizabilități, pe de cealaltă parte, experiența persoanelor cu dizabilități poate fi ușor marginalizată prin subcategorizare sau diluată total în vasta agendă a diversității.

În acest capitol, vom oferi câteva studii de caz ce au rolul de a ilustra o parte din inițiativele și experiențele ce aduc varietate și textură mozaicului reprezentat de relația dintre **artă și dizabilitate**.

Dizabilitatea e rareori prezentă în sine. Numeroase persoane cu dizabilități din România se confruntă, în același timp, cu ruralitatea, sărăcia, identitatea romă, bătrânețea, migrația, diferențele etnice și lingvistice, de gen sau orientare sexuală. Acestea nu sunt categorii separate ale marginalizării, ci structuri interconectate, care modelează într-un mod complex experiența de viață.

Orice încercare de a dezvolta un sector de **artă și dizabilitate** care exclude aceste identități intersecționale nu are cum să înțeleagă că accesibilitatea nu e doar o preocupare care ține de spațiul fizic sau normativ, ci, mai presus de orice, una socială și culturală. Incluziunea trebuie văzută nu doar prin prisma dizabilității, dar prin prisma tuturor (sau majorității) realităților interconectate în care trăiesc persoanele cu dizabilități.

Pornind de la conceptul de intersecționalitate definit de Crenshaw²⁶, privim acest proces nu ca pe o listă de identități variate, ci ca pe o metodă *reflexivă* de a analiza complexitatea identității umane în societatea

26 Crenshaw, K. (1991). *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Colour*. Stanford Law Review, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>.

contemporană. Pentru a fi cu adevărat relevantă, accesibilizarea trebuie să fie un proces dinamic, incluziv și relațional. Un demers intersecțional ne provoacă să ne întrebăm nu doar *cine lipsește*, dar și *de ce*, și să ne angajăm în a propune practici flexibile, universale și în continuă dezvoltare, drept răspuns numeroaselor nuanțe ale realității sociale.

Modelul social al dizabilității a influențat semnificativ conversațiile privind accesibilitatea, punând accentul pe a înțelege felul în care societatea generează obstacole, în contrast cu responsabilizarea și blamarea individului. Structurile de sprijin – atunci când există, sunt deseori limitate de normele culturale rigide, nefiind create pentru a fi flexibile, incluzive și a răspunde nevoilor, ceea ce este esențial pentru un sector cu adevărat accesibil și sustenabil.

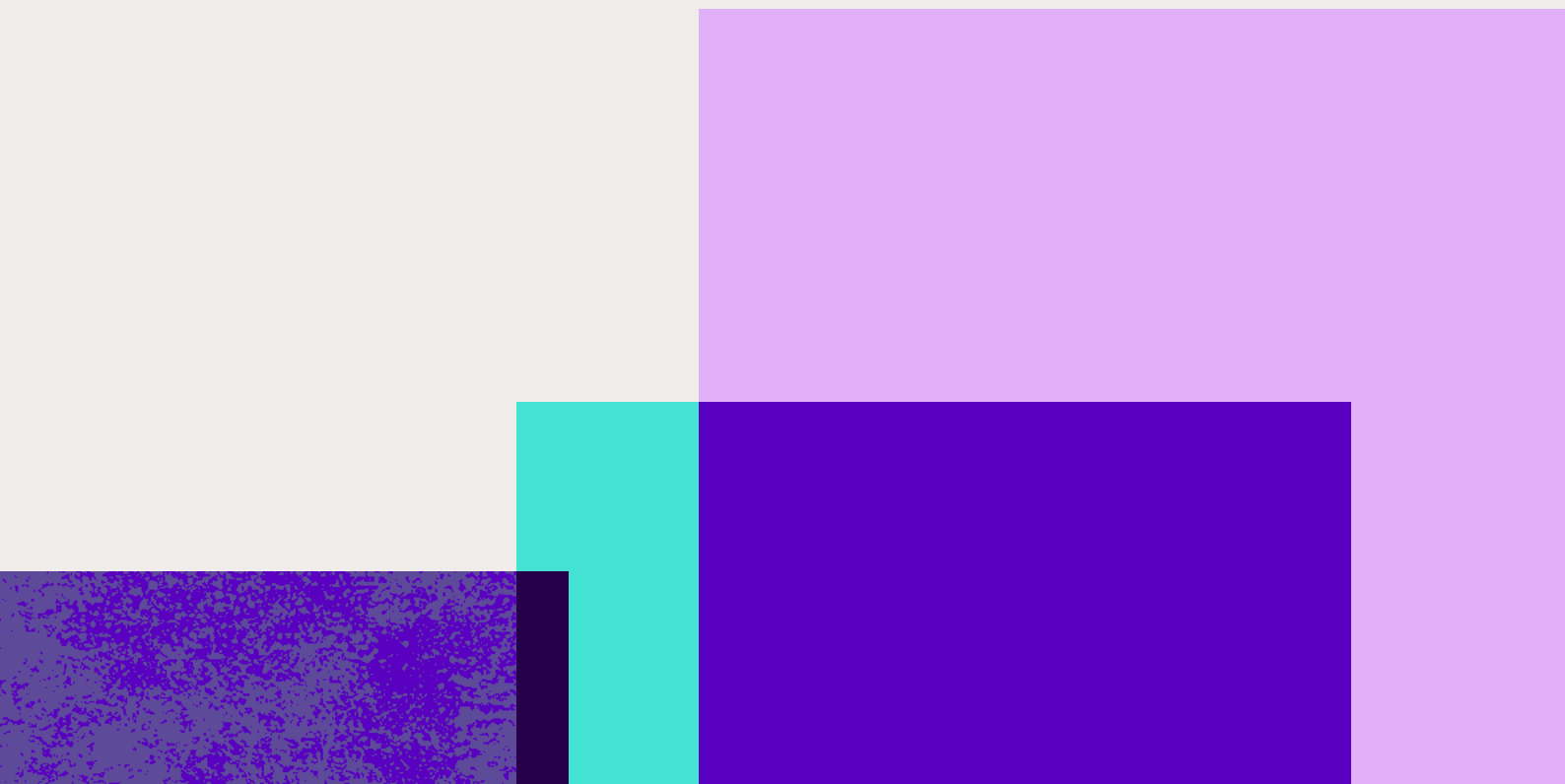
O abordare universală a accesibilizării este implicit intersecțională și răspunde unui spectru larg de nevoi, identități și circumstanțe, transformând-o dintr-o inițiativă ulterioară, într-un principiu de design integrat. De exemplu:

- persoanele cu dizabilități și/sau neurodivergente care învață au nevoie de informație prezentată în format simplificat și/sau acces la o cameră liniștită / cu puțini stimuli senzoriali
- o persoană care folosește scaun rulant, dar poate uneori să se descurce și fără acesta
- un părinte / aparținător tânăr care navighează provocările organizării îngrijirii copilului în ultima clipă
- o persoană săracă ce nu își poate permite un bilet la concert;
- o persoană surdă care nu are privilegiul de a alege ce spectacol poate viziona, pentru că cele interpretate în Limba Semnelor sunt foarte puține
- o clasă de copii care trăiește prea departe de teatru și poate merge doar o dată pe an la teatru
- o persoană romă care ezită să intre într-un muzeu de teama de a nu fi dată afară
- o persoană transgender care navighează spațiul public cu frica de a fi hărțuit/ă.

Atunci când ne gândim la toate aceste persoane și situații în același timp, accesibilizarea devine mai mult decât o componentă adăugată ulterior, e o soluție care poate fi găsită ca răspuns unei nevoi reale, în urma unui proces de reflecție.

În același timp, o abordare universală a accesibilizării cere reimaginarea experienței culturale în sine, considerând dimensiunile interconectate ale participării culturale: comunitate, public și artiști. Acestea nu reprezintă sisteme separate, ci componente interdependente ale unui ecosistem cultural. Un sector făcut **pentru, cu și de către persoane cu dizabilități** cere un **nivel de reprezentare autentic față de identitățile complexe ale acestora**, ce reflectă interesele și experiențele acestora și are puterea de a facilita oportunități reale de exprimare a individualității și asumare a auctorialității.

Accesul din perspectiva intersecționalității nu este doar despre a face mai mult pentru mai mulți oameni. Este despre a crea sisteme flexibile și deschise către diversitatea umană și mai puțin despre a forța oamenii să se acomodeze unor structuri rigide. Prin adoptarea unei perspective intersecționale, sectorul cultural are capacitatea de a progresa de la nivelul la care doar permite existența diferențelor, la facilitarea activă a participării tuturor reprezentanților societății, în special a persoanelor cu dizabilități.

STUDIUL DE CAZ

Discoteca incluzivă²⁷

Una dintre inițiativele care își pune problema celor menționate mai sus este reprezentată de evenimentele **Inclusive Disco**, organizate de **AMAIS**, **La Firul Ierbii** și **Supereroi printre noi**. **Discoteca Incluzivă** este un eveniment socio-cultural accesibil inițiat în 2023, programat să coincidă cu Ziua Internațională a Persoanelor cu Dizabilități (3 decembrie). Acesta își propune să aducă împreună persoane și comunități diverse într-un spațiu lipsit de bariere de mediu, senzoriale sau sociale.

Participarea este gratuită, în limita locurilor disponibile, iar formularul de înregistrare le oferă participanților ocazia de a împărtăși mai multe despre nevoile lor de acces, astfel încât acestea să poată fi anticipate de către organizatori și mediate pe parcursul evenimentului (persoane de sprijin, dispozitive de mobilitate etc.). Evenimentul pune accentul pe combinația dintre dizabilitate cu alte identități, asigurându-se totodată că persoane de vârste, abilități și nevoi sociale și senzoriale diverse pot beneficia de acesta.

Primul dintre aceste evenimente a avut un mare succes printre participanții cu dizabilități, nu doar pentru că aceștia au experimentat pentru prima dată atmosfera de club, dar și pentru că au fost liberi să se simtă bine fără a fi observați, să-și comande singuri de băut sau să meargă la baie fără efort.

Anul acesta, pe lângă evenimentul din decembrie, a avut loc o ediție de primăvară a **Discotecii Incluzive**, la The HUB, sediul principal al British Council la București. Responsabil de muzică pentru evenimentul din aprilie a fost DJ Mike, un artist cu autism din Timișoara, foarte cunoscut la festivaluri naționale și internaționale.

Aducându-și împreună forțele și expertiza, cele trei organizații implicate în facilitarea acestui eveniment oferă un model incluziv ce trece dincolo de acțiuni superficiale, care poate fi adoptat și de alte instituții culturale interesate să organizeze evenimente culturale incluzive.

²⁷ <https://amais.ro/2023/12/18/discoteca-incluziva-si-lansarea-clubului-cmu/>

A fost vindecător. Asta o spun cu inima și cu mintea de mamă a unui copil încadrat în grad de dizabilitate. A fost vindecător și dătător de speranță că se întâmplă lucruri și în România, că oameni diferiți pot fi în același spațiu în care să trăiască / să se bucure / să socializeze / să danseze fără să fie analizați și compătimiți.

Diana, participantă

Discoteca Incluzivă © Roald Aron

STUDIU DE CAZ

Incluziune pe Bune (Cristina Săracu, Timișoara)²⁸

Departamentul de Diversitate, Echitate și Incluziune (DEI)²⁹ a Universității Politehnice din Timișoara (UPT) a fost constituit la inițiativa Cristinei Săracu, prin munca și dedicația acesteia, ca răspuns unor nevoi reale identificate de către comunitatea academică a UPT (un exemplu concret fiind un incident motivat de ură asupra unui student LGBTQIA+).

„În activitatea noastră, întâlnim de multe ori cu studenți care se definesc prin identități intersecționale. În cadrul departamentului DEI este vorba, în principal, despre studenți și angajați, dar și despre membrii întregii comunități academice, e vorba despre o incluziune la nivel general. Suntem o echipa mică, susținută inclusiv de voluntari, dar avem multe proiecte care pun accentul pe construirea unor conexiuni informale: ateliere cu profesori – esențiale pentru a implica pe toată lumea. În cadrul acestor ateliere, punem accentul pentru valoarea exemplelor din viața reală: am selectat câteva teme intersecționale, pe care le contextualizăm, împărtășind povești adevărate, spuse de oameni adevărați. Promovăm dialogul și punem în discuție subiecte variate, alături de invitați din medii și domenii diverse. Ne propunem să colaborăm cu experți. În plus, publicăm ghiduri de informare, precum „Ce este dizAbilitatea?” sau „(Diz)abilitatea intelectuală, psihosocială și neurodiversitatea”, care conțin răspunsuri la întrebări frecvente și reprezintă instrumente de lucru simple și prietenoase.”

²⁸ <https://incluziunepebune.ro>

²⁹ https://www.upt.ro/Informatii_inclusion-upt_2633_en.html

Incluziune pe Bune. Bune practici © Incluziune pe Bune

**Eu respect litera legii.
Cu toții trebuie să
înțelegem, în primul
rând, legislația.**
Cristina Săracu

STUDIUL DE CAZ

ALL INCLUSIVE: un proiect de arte performative pentru diversitate și incluziune socială, European Spaces of Culture³⁰

Un proiect inovativ socio-cultural care oferă grupurilor marginalizate din Bosnia și Herzegovina un context în care să își exprime creativitatea. Aici, la fel ca peste tot, grupurile minoritare, refugiații și persoanele cu dizabilități se confruntă în mod curent cu discriminarea și dezumanizarea. **ALL INCLUSIVE** susține o abordare explicit intersecțională, care amplifică vocile grupurilor marginalizate, punând în discuție discriminarea sistemică din Bosnia și Herzegovina.

Axându-se pe grupuri marginalizate, respectiv minoritatea romă, persoanele cu dizabilități și refugiații de pe ruta balcanică – proiectul generează un context în care poveștile și creativitatea lor sunt pe primul loc. Prin intermediul producțiilor artistice, implicarea comunităților locale, ateliere de dezvoltare a competențelor și storytelling, proiectul încurajează participanții să devină forțe ale schimbării, crescând, astfel, gradul de conștientizare și sensibilizare a publicului asupra luptei lor împotriva discriminării și dezumanizării.

***ALL INCLUSIVE** face parte din programul Spații Europene pentru Diversitate Culturală, Drepturile Omului, Migrație și Incluziune Socială prin Teatru, susținut de EUNIC – Uniunea Institutelor Culturale Europene.*

³⁰ https://www.goethe.de/ins/ba/de/kul/sup/allinclusive.html#accordion_toggle_26108909_1

STUDIUL DE CAZ

Iris Popescu și AMAIS

Activitatea lui Iris Popescu în cadrul **AMAIS**³¹ reprezintă un exemplu de abordare intersecțională a designului incluziv, ce pune în discuție realitățile suprapuse ale dizabilității, sexului, neurodivergenței, vârstei și marginalizării sociale.

Tabăra Empathy Retreat (2022) din Sibiu a adus împreună persoane din categorii sociale și profesionale diverse, printre ei arhitecți, urbanști, experți, consilieri locali din primării, activiști, persoane din spectrul queer, cu dizabilități vizuale, locomotorii, de auz, persoane neurodivergente sau fără dizabilități (temporar). Scopul acesteia a fost să identifice prejudecățile participanților asupra dizabilității și să exploreze felul în care principiile proiectării creează un mediu de excludere sistemică. Participanții au explorat împreună orașul și au reflectat asupra obstacolelor pe care le întâlnesc zi de zi în spațiul public, participând în activități menite să deconstruiască ierarhiile profesionale și prejudecățile asupra dizabilității. Acest proces imersiv, abordat din perspective multiple, le-a dezvăluit participanților modul în care designul eșuează atunci când are ca reper un utilizator normativ, scoțând în evidență motivele pentru care accesibilitatea și incluziunea ar trebuie să fie părți integrantă ale procesului de proiectare, și nu doar excepții.

Prin intermediul seriei de instalații ‘The Uninvited’ (2023), lansată în cadrul Anualei de Arhitectură București, AMAIS vorbește despre excluderea corpurilor non-normative din imaginarul arhitectural. Proiectul a fost creat în colaborare cu arhitecta Mihaela Șerban și a adus în vizor situații reale din zona accesibilității și incluziunii în raport cu spațiul public bucureștean. Instalațiile și interviurile video au confruntat profesioniștii cu felul în care estetica, normele legislative și acțiunile de reducere ale costurilor perpetuează excluderea sistemică. Proiectul a generat un moment de reflecție asupra modului în care ignorarea diversității umane în raport cu arhitectura duce la excluderea unor grupuri sociale și diminuează rolul proiectanților în a crea spații incluzive și accesibile. The Uninvited încurajează adoptarea practicilor designului incluziv în procesul de proiectare de la bun început, și nu ceva care este anexat ulterior.

31 Mai multe informații disponibile online, atât în română, cât și în engleză:
<https://include.amais.ro/>

Adevăratul succes în construirea unei societăți echitabile poate veni atunci când cuvântul **incluziv va face parte din definiția cuvântului **design** și nu va mai fi necesară o categorie separată pentru acesta.**

Extras din *Design Incluziv: Exerciții de empatie în proiectare*, AMAIS, 2023.
<https://include.amais.ro/manifest/>

Observații cheie

Reprezentarea culturală generează oportunități: Prin implicarea activă a persoanelor cu dizabilități în viața culturală – în calitate de comunități, public și artiști, oferă sectorului cultural potențialul de a reprezenta onest complexitatea identității acestora.

Abordările unilaterale sunt limitate: Facilitarea accesului este un proces multidimensional și necesită luarea în considerare a tuturor factorilor care definesc experiența de viață a unei persoane.

Experiența de viață, împreună cu expertiza profesională este esențială în implementarea politicilor de acces: Fără acest echilibru, soluțiile de accesibilizare pot duce la conflicte involuntare/nedorite între diverse grupuri de persoane cu dizabilități și la compromiterea dezvoltării unor practici coerente și incluzive.

Focus group – Spații incluzive © Marius Lupu

Capitolul 3: Educație

Anul școlar 2023-2024 a înregistrat 78.0784 de copii cu *Cerințe Educaționale Speciale* (CES), 73% dintre aceștia³² fiind înmatriculați în sistemul educațional de masă. Acest număr este triplu față de 2019 (20.999).³³ Cu toate acestea, numărul profesorilor de sprijin nu acoperă numărul în creștere al elevilor. Conform legii³⁴, fiecărui profesor de sprijin i se poate aloca un număr maxim de 8-12 elevi. Conform datelor oficiale, în prezent, fiecărui profesor de sprijin i se alocă 42 de copii. În județul Galați, în profesor de sprijin are în grijă 140 de copii cu Cerințe Educaționale Speciale.³⁵

32 Ministerul Educației. (2024). *Raport privind starea învățământului preuniversitar din România 2023-2024*. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_preuniv-2023-2024.pdf

33 Ministerul Educației și Cercetării. (n.d.). *Rapoarte publice periodice*. <https://www.edu.ro/rapoarte-publice-periodice/>

34 Edupedu.ro. (2024, aprilie). *Noul regulament de organizare pentru Centrele județene de resurse și asistență educațională CJRAE*. <https://www.edupedu.ro/noul-regulament-de-organizare-pentru-centrele-judetene-de-resurse-si-asistenta-educationala-cjrae-numarul-de-elevi-care-revine-unui-consilier-scolar-profesor-de-sprijin-profesor-logoped-trei-depa/>

35 Edupedu.ro. (2024, mai). *Grafic: Numărul elevilor cu CES din școlile din România aproape s-a triplat în ultimii 5 ani, în timp ce numărul profesorilor de sprijin este ținut de Ministerul Educației cu mult sub standardul legal*. <https://www.edupedu.ro/grafic-numarul-elevilor-cu-ces-din-scolile-din-romania-aproape-s-a-triplat-in-ultimii-5-ani-in-timp-ce-numarul-profesorilor-de-sprijin-este-ținut-de-ministerul-educatiei-cu-mult-sub-standardul-legal/>

Club de lectură incluziv, de citit cu voce tare, destinat persoanelor cu dizabilități intelectuale
© Marius Lupu

În plus, conform raportului Băncii Mondiale din 2021, în România:

- O școală din cinci nu are rampă de acces
- Jumătate din sălile de clasă nu sunt accesibile pentru elevii în scaun rulant
- 98 din 100 de școli nu au toalete adaptate nevoilor tuturor copiilor.³⁶

Majoritatea copiilor cu nevoi educaționale speciale (CES) petrec o perioadă limitată de timp în sistemul de educațional de masă. Chiar și atunci când aceștia beneficiază de susținerea necesară și rămân în sistem, puțini reușesc să-și valorifice pe deplin potențialul de învățare, deoarece sistemul educațional românesc se confruntă în continuare cu dificultăți în a le oferi sprijin constant și adecvat nevoilor lor.

Având în vedere aceste obstacole în calea obținerii unei educații formale, educația informală / non-formală devin mijloace inevitabile de a le depăși. Inițiativele în ceea ce privește educația informală se extind, de asemenea, la nivelul educației comunitare.

³⁶ ANPD. Grigoraș, V., Salazar, M., Vladu, C. I., & Briciu, C. (2022). *Diagnosis of the situation of persons with disabilities in Romania: Summary*. p.231-260. <https://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2022/12/Diagnosis-of-the-situation-of-persons-with-disabilities-in-Romania-Summary.pdf>

STUDIUL DE CAZ

Ana Dragu și „Asociația Micul Prinț”, Bistrița – E nevoie de un oraș pentru a crește un artist cu dizabilități.³⁷

Înființată acum 18 ani de Ana Dragu și un grup de părinți care aveau nevoie de un spațiu în care să desfășoare sesiuni de terapie și alte activități pentru copiii lor cu autism, asociația a dezvoltat numeroase proiecte în parteneriat cu instituțiile locale – de la Consiliul Județean, la Departamentul de Poliție – pentru a asigura formarea profesională a cât mai multe persoane care vin în contact cu copiii cu CES. Asociația a devenit cunoscută la nivel național pentru abordarea sa asupra incluziunii, cât și în calitate de centru de referință și formare profesională în terapia pentru copii cu autism. Există familii care s-au mutat în Bistrița tocmai pentru acest motiv.

În acest an, asociația desfășoară proiectul „Bistrița – oraș accesibilizat Autism Friendly.”³⁸ Acesta presupune transformarea orașului într-un spațiu mai incluziv pentru persoanele cu tulburări din spectrul autist (TSA) și familiile acestora. Toate instituțiile publice și prestatorii de servicii înscriși în proiect vor beneficia atât de cursuri de instruire a personalului pentru comunicare și gestionare calmă a crizelor, cât și de a alte resurse gratuite (ghiduri, checklist-uri, formare) și eticheta Autism Friendly, ușor identificabilă de către viitorii clienți, care la rândul lor, vor primi o hartă a spațiilor incluzive din oraș.

Forța motivațională din spatele proiectelor Anei este fiul ei, Edi, unul dintre primii beneficiari ai asociației. Edi a urmat sistemul de învățământ de masă în România și tocmai a absolvit anul I al Academiei Naționale de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. Edi este pianist și în 2023 a reușit să ajungă până în finala concursului „Românii au talent.”

Fiind de formație jurnalistă, Ana a știut cum să pună întrebările necesare, dar și unde să acceseze acele elemente ale societății civile care au puterea de a genera schimbarea pe termen lung. În timp, asociația sa a reușit să-și consolideze competențele, obținând acreditările și calificările necesare pentru a fi recunoscute la nivel național și internațional.

³⁷ <https://centruldeautism.ro>

³⁸ Bistrița – oraș accesibilizat autism friendly.

<https://centruldeautism.ro/bistrita-oras-accesibilizat-autism-friendly/>

Orașul a devenit mai incluziv pe măsură ce ne creșteau copiii. Am început cu grădinițele și am ajuns la licee, pentru ca ei să poată accesa sistemul educațional de masă. Mulți susțin că sunt dușmanul învățământului special.

Ana Dragu

Învățământul superior

Atunci când vine vorba de învățământul superior (ÎS) numărul raportat al studenților cu dizabilități este invers proporțional cu cel al abandonului școlar și reflectă nivelul de incluziune copiilor cu dizabilități în sistemul educațional de masă. În perioada 2005-2010, studenții cu dizabilități din ÎS nu au depășit 0.07% din numărul total al studenților înmatriculați în România.³⁹ În 2020, au fost raportați 0.23% studenți cu dizabilități, iar în anul de învățământ 2023-2024 – s-a înregistrat un număr total de 2.435 (0.45%) studenți cu dizabilități.⁴⁰ Deși îmbucurătoare, nu se cunosc factorii care au contribuit la aceste creșteri, deoarece nu există informații cu privire la modul în care sunt colectate aceste date. Nu în ultimul rând, este foarte greu să determinăm numărul *real* al studenților cu dizabilități, deoarece nu toți posedă un certificat de „handicap”⁴¹ (mai multe despre provocările termenilor folosiți în sistemul legislativ în capitolul 9) sau se simt în siguranță să își dezvăluie statutul. Numărul studenților cu dizabilități în ÎS este departe de a reprezenta numărul total al persoanelor cu dizabilități din România. Acest lucru necesită un efort sistemic coordonat care să asigure accesibilitatea sistemului educațional superior studenților cu dizabilități.

Începând cu 2025 (Legea nr.199/2023) completată de Ordinul nr 4.481/22/05/2024⁴², toate instituțiile de învățământ superior trebuie să ofere locuri bugetate studenților cu dizabilități (25 locuri la studii de licență, 25 locuri la studii de masterat și doctorat, independent de dimensiunea universității). Fiecare instituție poate să ceară finanțare suplimentară de la Ministerul Educației pentru: a) a asigura accesul la educație pentru studenții cu dizabilități și b) pentru a înființa Departamente de informare și susținere cu minim doi angajați (proporțional numărului total de studenți cu dizabilități înrolați)⁴³, care

39 Dervis, O.-A., Trifan, E., & Jitaru, G. (2022). *The socio-economic challenges in access to Romanian higher education: Student perception and funding policy directions*. In *Higher education in Romania: Overcoming challenges and embracing opportunities* (pp. 71–92). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94496-4_5

40 Ministerul Educației. (2024). *Raport privind starea învățământului superior din România 2023–2024*. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_superior_2023-2024.pdf

41 <https://anpd.gov.ro/web/dizabilitate/evaluarea-in-grad-de-handicap/>

42 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/271898> și <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/283314>

43 Edupedu.ro. (2024, 29 mai). *Drepturile studenților cu dizabilități și/sau cu cerințe educaționale speciale: resurse și materiale adaptate, locuri gratuite în tabere, însoțitor în timpul cursurilor sau susținerii examenelor*. <https://www.edupedu.ro/oficial-drepturile->

să faciliteze procesul de incluziune al acestora în mediul academic, colaborând cu ei și profesorii lor.

Având în vedere statutul autonom al fiecărei universități, decizia de a înființa un astfel de departament și accesarea finanțării dedicate incluziunii studenților cu dizabilități rămâne la latitudinea factorilor de decizie locali. În afară de asta, în lipsa unui ghid de aplicare a normelor metodologice și/sau instruirii personalului academic și administrativ din universități, implementarea acestei legi poate deveni un proces complicat și anevoios. Dacă universitatea nu are experiență anterioară în adaptarea proceselor de învățare, responsabilitatea revine pe umerii studenților de a solicita adaptarea informațiilor conform nevoilor lor de acces și a urmări evoluția acestora.

Nivelul de complexitate crește atunci când vine vorba de educația vocațională, în funcție de specificul domeniului artistic. Cu toate bunele intenții, tutorii de curs nu au experiența și pregătirea necesară pentru a-și adapta suportul de curs studenților cu dizabilități. Responsabilitatea revine, încă o dată, pe umerii studenților, în a face rost resursele necesare pentru a-și facilita procesul de învățare, în detrimentul timpului lor liber și resurselor deja limitate.

În același timp, modelul *studentului excepțional, care muncește din greu* este încă un ideal pe care studenții cu dizabilități trebuie să îl atingă. Din conversațiile avute cu reprezentanții universităților reiese că experiența acestora se bazează pe contactul personal cu studenții cu dizabilități care au reușit să depășească obstacolele mascându-și dizabilitatea pentru a putea continua să studieze alături de colegii lor fără dizabilități. Nimeni nu este discriminat, atâta timp cât nu generează probleme și se adaptează cu succes cerințelor sistemului de învățământ de masă, destinat persoanelor fără dizabilități.

[studentilor-cu-dizabilitati-si-sau-cu-cerinte-educationale-speciale-resurse-si-materiale-adaptate-locuri-gratuite-in-tabere-insotitor-in-timpul-cursurilor-sau-sustinerii-examenel/](#)

STUDIUL DE CAZ

Universitatea „Babeș-Bolyai” (UBB) Cluj-Napoca – Centrul pentru Studenți cu Dizabilități (CSD)⁴⁴

Un exemplu de bună practică în acest domeniu este Centrul pentru Studenți cu Dizabilități (CSD) al UBB. Activitatea universității în acest domeniu a început în 2003, când, cu sprijinul Fundației Cartea Călătoare⁴⁵, Departamentul de Psihopedagogie Specială al UBB a înființat Centrul de Asistență în Domeniul Tehnologiilor de Acces pentru Persoane cu Deficiențe de Vedere (CATA).

Pe fondul creșterii numărului studenților cu dizabilități, în 2013, UBB a inaugurat CSD la nivel de rectorat, acesta deservind toți studenții cu dizabilități din cadrul universității. Centrul este organizat după modelul departamentelor pentru susținerea studenților cu dizabilități din universitățile americane și din Europa de Nord-Vest și finanțat din bugetul de bază al universității.

În ultimii zece ani, serviciile oferite de CSD s-au diversificat de la cele dedicate studenților cu deficiențe de vedere la toate tipurile de dizabilități. CSD a acumulat experiență substanțială în domeniul accesibilizării proceselor de învățare și a incluziunii studenților cu dizabilități, fiind acum în poziția de a oferi consultanță și altor universități din țară care își doresc să înființeze structuri similare în instituțiile lor.

44 O prezentare detaliată poate fi găsită în lucrarea *Transforming Lives at the Institutional Level: Equity Promotion Initiatives Across the World*, editată de Jamil Salmi, pp. 86-95.

<https://worldaccesshe.com/research/database/the-office-for-students-with-disabilities-at-babes-bolyai-university-romania/>

45 <https://www.fcc.ro/index.php?pid=1>

În 2024, am avut un număr record de studenți cu dizabilități de auz înregistrați la UBB. Șapte din numărul total de 45.000 de studenți.

Marian Pădure, Coordonator al CSD, UBB¹

1. <https://bsd.centre.ubbcluj.ro/despre-noi/>

Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

PerformAccess⁴⁶ și **EchoShapes**⁴⁷ sunt două dintre proiectele Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (ULBS) care deschid calea spre înființarea programelor de studii în domeniul *disability arts* și oferă oportunități persoanelor cu dizabilități, creatorilor de teatru și studenților să colaboreze și să învețe unii de la alții.

PerformAccess – Traduceri Performative ale Tăcerii s-a desfășurat în 2024 și a explorat felul în care poate fi accesibilizat învățământul superior din România pentru comunitatea surzilor (termen preferat de aceștia). Studenții Departamentului de Artă Teatrală din cadrul Facultății de Litere, împreună cu cei ai Departamentului de Sociologie, Resurse Umane, Asistență Socială din cadrul Facultății de Științe Socio-Umane, precum și tineri din comunitatea surzilor, au participat la o serie de ateliere care au culminat cu realizarea unui spectacol de teatru, fiecare dintre cele patru reprezentații ale acestuia fiind urmată de discuții cu publicul.

Proiectul a inclus un curs intensiv de învățare a Limbii Semnelor Române (LSR) și cultura dizabilității adresat echipelor de implementare și de creație ale proiectului, precum și bibliotecarilor și profesorilor ULBS. Scopul proiectului a fost popularizarea conceptului de *disability theatre* în învățământul superior teatral și să faciliteze incluziunea persoanelor cu dizabilități pe scena artistică și în sistemul de învățământ superior.

În acest an, ULBS a continuat eforturile de a facilita accesul persoanelor cu dizabilități la învățământul superior prin implementarea proiectului **EchoShapes: Estetici Performative ale (In)vizibilității**. Pe lângă participanții din comunitatea surzilor, proiectul și-a extins oferta și asupra nevăzătorilor, invitând de asemenea, coregrafi, precum și practicieni din sfera teatrului radiofonic să țină ateliere împreună cu aceștia.

Organizatorii au pus accentul pe lipsa reprezentării persoanelor cu dizabilități în viața culturală românească, proiectul având activități dedicate culturii surzilor și a nevăzătorilor, ateliere de introducere în cultura dizabilității, învățarea alfabetului Braille și aprofundare în LSR, precum și expresivitate corporală și vocală.

Ca și anul trecut, toate atelierele au fost deschise participanților cu și fără dizabilități, studenților la teatru și științe sociale, precum și

46 <https://bcu.ulbsibiu.ro/ro/proiectul-performaccess-traduceri-performative-ale-tacerii/>

47 <https://www.ulbsibiu.ro/news/ulbs-a-castigat-si-contractat-un-nou-proiect-finantat-de-afcn/>

activiștilor și practicienilor din sectorul teatral. Scopul proiectului este să exploreze cultura dizabilității, LSR ca limbaj performativ și să găsească modalități creative de a facilita accesul la dezvoltare în domeniul artelor performative pentru persoane cu dizabilități.

Este de remarcat faptul că **EchoShapes** implică persoanele cu dizabilități nu doar ca participanți, dar și ca designeri și facilitatori ai atelierelor. Astfel, organizatorii fac un pas înainte în demersul lor, asigurându-se că la baza conținutului proiectului se află experiența trăită. Acesta este un aspect esențial în asigurarea reprezentării autentice a comunității persoanelor cu dizabilități în artă și, totodată, pentru participanții fără dizabilități, un proces de învățare a conceptelor de acces și incluziune bazat pe găsirea soluțiilor.

Mai mult decât atât, ambele proiecte implică un număr mare de parteneri, atât la nivel local, cât și național, inclusiv furnizori de servicii sociale, biblioteci, școli cu program special și ONG-uri – subliniind o creștere a nivelului de conștientizare asupra faptului că accesul la cultură este o responsabilitate colectivă.

Dizabilitate și discurs public: între invizibilitate și hipervizibilitate

Așa cum afirmă Petra Koppers, artistă și cercetătoare în domeniul culturii dizabilității spune: „dizabilitatea te face, în același timp, invizibil și hipervizibil.”⁴⁸ În cadrul imaginarului colectiv, persoanele cu dizabilități sunt undeva la margine; pasive și ascunse, în afara spațiului public. Cu toate acestea, atunci când o persoană cu dizabilități intră în acest spațiu, devine hipervizibilă și nu mai poate fi ignorată.

Cum am putea ajuta generația următoare să înțeleagă mai bine paradoxul lui Koppers? Cum am putea să ne imaginăm un spațiu public primitiv și sigur pentru o persoană cu dizabilități? De unde am putea începe? Ce ar fi nevoie să se schimbăm pentru ca o persoană cu dizabilități să fie vizibilă și activă în societate? (vezi capitolul 4).

Pentru început, am putea să ne implicăm activ în studiul culturii dizabilității și mișcării pentru promovarea acesteia (*disability arts movement*), care pune la încercare stereotipurile și absența dizabilității din imaginarul colectiv și ne poate ajuta să regândim și să ne reimaginăm spațiul public. Înfăințând cursuri dedicate studiului culturii dizabilității în universități, în special în cele vocaționale, vom oferi contextul necesar în care să putem avea aceste conversații importante.

48 Koppers, P. (2001). *Deconstructing images: Performing disability. Contemporary Theatre Review*, 11(3–4), 25–40. <https://doi.org/10.1080/10486800108568636>

Observații-cheie

Infrastructura nu este accesibilă pentru persoanele cu dizabilități: În majoritatea instituțiilor de învățământ lipsesc elemente esențiale.

Distribuirea sistemelor de sprijin se confruntă cu lipsuri majore: Creșterea numărului de elevi cu CES depășește numărul profesorilor de sprijin, creând dificultăți în menținerea standardelor educaționale existente.

Reprezentarea la nivel de învățământ superior e în creștere: Numărul studenților cu dizabilități din învățământul superior a crescut în ultimii ani, probabil mai mult decât sugerează statisticile oficiale. Metode funcționale dedicate implementării politicii de incluziune existente sunt încă în curs de dezvoltare și necesită susținere sustenabilă din partea tuturor structurilor implicate.

Educația alternativă crește oportunitățile: Inițiativele informale, nonformale și cu accent pe dizabilitate completează sistemul educațional formal, oferind deschidere socială și creând oportunități de învățare și colaborare pentru toți.

Capitolul 4: Resurse umane / Piața forței de muncă

Angajatorii români cu peste 50 de angajați sunt obligați, prin lege, să se asigure că cel puțin 4% din personalul lor este reprezentat de persoane cu dizabilități (Legea nr. 193/2020).⁴⁹ Nerespectarea legii duce la obligația achitării unei amenzi către Fondul de Handicap (sic). Între 2023-2024, Agenția Națională de Administrare Fiscală (ANAF) a raportat colectarea a aproximativ 6 miliarde de RON din amenzi către Fondul de Handicap.⁵⁰ Independent de mărimea și/sau obiectul activității acestora, majoritatea angajatorilor români, inclusiv instituțiile publice, aleg, mai curând, să plătească aceste amenzi, decât să angajeze persoane cu dizabilități. Nu există informații publice cu privire la contribuțiile aduse bugetului, ANAF invocând secretul fiscal. De asemenea, nu există transparență cu privire la distribuirea acestor sume în cadrul bugetului național.

Această tendință se reflectă în rata scăzută de ocupare forței de muncă în rândul persoanelor cu dizabilități (11%)⁵¹, comparativ cu rata generală de ocupare a forței de muncă (63%); aceasta se situează cu mult sub media celorlalte țări din Uniunea Europeană (50.6%)⁵², în comparație cu cea a persoanelor fără dizabilități (75.6%), conform Forumului

49 Agenția Națională de Administrare Fiscală – Direcția Generală Regională a Finanțelor Publice Iași. (2020, octombrie 1). *Modificări privind contribuția la Fondul de Handicap*. https://static.anaf.ro/static/30/lasi/20201001140851_modificari%20fondul%20de%20handicap.pdf

50 Grădinaru, A., & Avram, A. (2025, 13 iulie). *De ce e în interesul tău să fii coleg cu o persoană cu dizabilități. De ce amenzi de miliarde de lei anual nu fac diferența. Europa Liberă România*. <https://romania.europalibera.org/a/tara-in-service-angajati-dizabilitati/33471594.html>

51 Code for Romania. *Angajarea persoanelor cu dizabilități*. <https://www.code4.ro/ro/raport-dizabilitati-angajarea-persoanelor-cu-dizabilitati>

52 European Commission. (2025, 24 februarie). *Labour market information: Romania*. EURES. https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information-europe/labour-market-information-romania_en

European al Persoanelor cu Dizabilități.⁵³ Alegerea angajatorilor români de a plăti amenzi, în loc să angajeze persoane cu dizabilități, contribuie la menținerea barierelor împotriva incluziunii și creșterea riscului dificultăților economice în acest grup social. Potrivit Eurostat, în 2024, 26.7% dintre persoanele cu dizabilități din România s-au confruntat cu o majoră deprivare socială și materială.

Artiști cu dizabilități

În ceea ce privește locurile de muncă în sectorul artistic, angajatorii din instituțiile de cultură susțin domeniul artelor și dizabilității – doar în principiu. Cu toate acestea, când vine vorba implementarea politicilor de incluziune, aceștia invocă provocări și dificultăți structurale precum lipsa fondurilor, absența unui cadru de lucru la nivel național, capacitatea limitată a instituției și nivelul scăzut expertiză în acest domeniu. Toate acestea consolidează barierele sistemice existente, care, la rândul lor, previn participarea la nivel profesionist a artiștilor cu dizabilități în sectorul cultural. În același timp, există percepția generală că **domeniul artelor și dizabilității** este, mai degrabă, un proces de intervenție socială, o metodă educațională sau o activitate terapeutică, decât o modalitate de exprimare artistică legitimă (vezi capitolul 7).

Provocările la nivel legislativ și structural împiedică angajarea artiștilor cu dizabilități în instituțiile de cultură publice. Formarea profesională, o cerință preliminară în procesul angajării acestora, nu este accesibilă majorității persoanelor cu dizabilități (după cum am discutat în capitolul 2). În plus, adaptarea insuficientă a mediilor de lucru (independent de accesul public la acestea) continuă să limiteze participarea deplină a persoanelor cu dizabilități în sectorul artistic.

Situația este mai puțin complicată în sectorul independent, unde schimbarea se produce mai ușor. Problema aici ține de precaritatea economică a sectorului, care rezultă în lipsa continuității programelor de incluziune. Pentru ca artiștii cu dizabilități să poată dezvolta o activitate durabilă, aceștia au nevoie un angajament pe termen lung și susținere continuă.

O consecință directă a acestor dinamici este **absența persoanelor cu dizabilități din viața culturală și reprezentarea extrem de precară a acestora în sectorul artistic: în calitate de creatori, actori, producători, curatori sau agenți executivi.**

⁵³ European Disability Forum - Employment Policy.
<https://www.edf-fehp.org/employment-policy/>

În ultimii ani, mai multe organizații au dobândit cunoștințele și resursele umane necesare pentru a accesa fonduri europene și a lua legătura cu organizații importante în acest domeniu. Unele dintre acestea sunt conduse de oameni care nu au o experiență directă cu dizabilitatea, dar care au cunoștințe de management cultural și management al fondurilor europene.

“

Teatrul de Stat din Constanța a pus la dispoziția publicului cu dizabilități atâtea locuri, câte i-au fost solicitate; persoanele fără dizabilități întâmpină dificultăți în a-și imagina care sunt nevoile reale, de aceea acest lucru trebuie comunicat în detaliu.

“

- Colegii de lucru sunt lipsiți de contextul emoțional necesar pentru a putea lucra cu persoane cu dizabilități.*
- Toată lumea s-a purtat OK cu noi.*
- Da, dar am lucrat mult pentru asta.*

Aceste citate au fost preluate de la participanții din focus grupuri pentru a ilustra nevoia de găsi metode mai eficiente de a aduce împreună experți în management cultural cu cei din zona accesibilității.

Medierea culturală

Medierea culturală câștigă din ce în ce mai mult teren în cadrul sectorului cultural, pentru cei care vizează acest traseu profesional, existând inclusiv oportunități de formare în cadrul învățământului superior vocațional. Dovadă a deschiderii sectorului cultural către acest domeniu sunt proiectele *Academia Schimbării*⁵⁴ și *Forumul de Mediere Culturală*⁵⁵ ale Centrului Cultural Clujean, precum și proiectului Erasmus+ REACT⁵⁶

54 <https://academiaschimbarii.ro/en/>

55 <https://academiaschimbarii.ro/en/cultural-mediation-forum-2024-edition/>

56 <https://react-culture.eu>

și *Conferința de Mediere Culturală*⁵⁷ ale Complexului Național Muzeal „Moldova” din Iași.

Cu toate că aceste inițiative se desfășoară în cadrul unor domenii de practică diferite, ambele organizații au recunoscut nevoia tot mai mare de a crea un nou rol în sectorul cultural, care să faciliteze legătură între diverse grupuri sociale (marginalizate) și instituția culturală pe care o reprezintă.

Un nou parcurs profesional: dialogul dintre cultură și accesibilitate

Rareori se întâmplă ca instituțiile de cultură să ia în considerare persoanele cu dizabilități atunci când își programează evenimentele, comunicând doar sporadic cu acestea. Majoritatea lucrătorilor culturali au oportunități limitate în de perfecționare în domeniul accesibilității și incluziunii, ceea ce generează lacune majore în cunoștințele practice necesare pentru a interacționa eficient cu comunitatea persoanelor cu dizabilități.

În urma conversațiilor avute și a informațiilor adunate pe parcursul focus grupurilor, am constatat că în cadrul unei instituții de cultură, rolul de responsabil pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități în oferta culturală poate fi asumat de diverse profiluri profesionale: de la reprezentanți ai conducerii, până la personal din Departamentul de Comunicare (sau Secretariatul Literar, în cazul teatrelor); de la curatori interesați în zona artelor și dizabilității, până la artiști cărora li s-a solicitat o nouă lucrare. Având în vedere procesele fragmentate existente și, în majoritatea cazurilor, absența unor măsuri de continuitate, este dificilă identificarea progreselor în atragerea noilor segmente de public sau monitorizarea implicării acestora în programele anuale ale instituțiilor.

Pentru a răspunde acestor provocări, propunem instituirea unui nou profil profesional care să sintetizeze competențele **mediatorului cultural** cu cele ale **coordonatorului de accesibilitate**. Acest rol este conceput să faciliteze dialogul dintre instituțiile de cultură și comunitatea persoanelor cu dizabilități, asumându-și responsabilitatea pentru comunicarea

57 <https://palatulculturii.ro/eveniment/apel-pentru-participare-la-conferinta-internationala-medicult-mediarea-culturala-implicatii-oportunitati-resurse/>

inclusivă a programelor, expozițiilor și spectacolelor în formate accesibile. Totodată, rolul vizează garantarea accesibilității fizice, culturale și intelectuale a evenimentelor. Depășind simpla conformare la cadrul legal, acest demers urmărește asigurarea unei reprezentări autentice și a accesului continuu la cultură, ca practică instituțională asumată.

Mai mult, noul rol funcționează ca un **liant între artiștii cu dizabilități și organizațiile culturale**, sprijinind identificarea nevoilor specifice de accesibilitate în funcție de contextul profesional și asigurând alocarea resurselor necesare încă din faza incipientă. Prin colaborarea constantă cu furnizori de servicii, finanțatori și experți, se garantează utilizarea conformă a resurselor, în acord cu bunele practici. În cazul colaborărilor pe termen lung, evaluările periodice vor asigura adaptarea resurselor la evoluția nevoilor artiștilor, menținând relevanța și eficiența măsurilor de sprijin.

Beneficiind de finanțare, interes și sprijin corespunzător, precum și pregătirea necesară, ne putem deja imagina acest nou profil profesional în orașe precum Cluj-Napoca, Timișoara, Iași și altele.

Implementarea unei schimbări sistemice și durabile necesită un efort comun la nivelul întregului sector cultural pentru **definirea unui nou profil profesional, care să integreze medierea culturală și coordonarea accesibilității**. Acesta va prioritiza implicarea persoanelor cu dizabilități atât în calitate de public, cât și de creatori, acționând ca un catalizator în evoluția instituțiilor de cultură și în consolidarea comunităților din jurul acestora.

Persoanele cu dizabilități devin vizibile atunci când au un loc de muncă.

Participant la focus grup

Focus group - Spații Incluzive © Marius Lupu

Observații-cheie

Există diferențe semnificative în rata ocupării forței de muncă: Rata de ocupare a forței de muncă pentru persoanele cu dizabilități rămâne, în continuare, semnificativ redusă față de media națională și cea europeană.

Normele legislative în procesul de angajare sugerează lacune sistemice: Opțiunea angajatorilor pentru plata sancțiunilor, în detrimentul angajării persoanelor cu dizabilități, reflectă o cunoaștere superficială și o experiență limitată în ceea ce privește nevoile și potențialul acestora.

Oportunitățile de formare profesională necesită îmbunătățiri: Accesul la formare profesională și medii de lucru adaptate în sectorul cultural reprezintă obstacole permanente în calea participării artiștilor cu dizabilități.

Implicarea sectorului cultural se prezintă promițător: Lipsa de motivație a susținerii din partea instituțiilor vine dintr-o lipsă de fonduri și acces la informație. Definirea unui nou profil profesional hibrid ar putea face legătura dintre organizațiile de cultură și comunitatea persoanelor cu dizabilități.

Focus group – Activiști © Marius Lupu

Capitolul 5: Spațiul public și mediul construit

Este important să analizăm ce înțelegem prin spațiu public accesibil.

Mult înainte de a se informa sau, cu atât mai mult, de a participa la un eveniment, o persoană cu dizabilități are nevoie de certitudinea că va fi în siguranță atunci când iese din casă. Spațiul public nu se rezumă la străzi, parcuri și clădiri. Acesta reprezintă și felul în care ne imaginăm să fim împreună. Nu putem face loc pentru o realitate de a cărei existență nu știm. De aceea, transformarea mediului fizic trebuie să înceapă prin a face loc conceptului de dizabilitate în imaginarul nostru colectiv.

La o privire mai atentă, se poate observa lipsa infrastructurii accesibile în spațiile publice din România. Conform raportului Băncii Mondiale din 2021⁵⁸, România nu are încă o plan de abordare strategică a problemei accesibilității. În spațiile rurale, dar și urbane, nu există proiecte de accesibilizare a instituțiilor publice, nici trasee accesibile, care să conecteze zonele rezidențiale de cele publice.

Colaborarea limitată între autoritățile locale și centrale contribuie la diferențe semnificative pe întreg teritoriul țării. În consecință, accesul la spațiile și clădirile publice variază considerabil, iar aplicarea normelor legislative privind accesibilizarea rămâne inconsecventă, întrucât există o marjă largă de interpretare. Potrivit criteriilor de evaluare furnizate de Banca Mondială, nici una dintre instituțiile inspectate în cadrul raportului din 2021 nu a fost considerată pe deplin accesibilă.

58 Grigoraș, V., Salazar, M., Vladu, C. I., & Briciu, C. (2022). *Diagnosis of the situation of persons with disabilities in Romania: Summary*. Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități. <https://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2022/12/Diagnosis-of-the-situation-of-persons-with-disabilities-in-Romania-Summary.pdf>

Cu un an înainte de adoptarea legii 240/2024⁵⁹ (care obligă instituțiile și companiile de spectacole și concerte să ofere cel puțin o producție accesibilă pe an), Consiliul General al Primăriei București a adoptat o hotărâre privind accesibilizarea evenimentelor culturale produse/ organizate de instituțiile de spectacole aflate în subordinea sa. Nici una dintre instituțiile vizate nu a semnat ghidul anexat acestei hotărâri, justificând că nu ține de responsabilitatea acestora să implementeze normele prevăzute. Astfel, implementarea hotărârii a revenit în responsabilitatea DGASPC⁶⁰, aceștia fiind responsabili pentru persoanele cu dizabilități în municipiul București. Această situație reflectă doar o parte din provocările cu care se confruntă orașul din cauza instabilității politice și administrative. Interimarele în pozițiile de conducere din cadrul instituțiilor de spectacol, care în unele cazuri se prelungesc pe o perioadă de peste cinci ani, a limitat semnificativ capacitatea instituțională a acestora de a se angaja în inițiative strategice de termen lung, inclusiv la nivel de accesibilitate.⁶¹

59 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/285747>

60 Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC) este instituția publică cu personalitate juridică, subordonată consiliilor județene și, la nivel sectorial în București, consiliilor locale, care oferă asistență și sprijin copiilor, familiilor, persoanelor singure, persoanelor vârstnice, persoanelor aflate în dificultate, victimelor abuzurilor, persoanelor marginalizate sau cu dizabilități, precum și oricărei persoane care are nevoie de ajutor. DGASPC-ul din fiecare județ colaborează cu Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, respectiv direcția Copii și Adopții din cadrul Ministerului Muncii, Familiei, Tineretului și Solidarității Sociale. <https://copii.gov.ro/1/atributii-dgaspc/>

61 <https://stirileprotv.ro/cultura/interimat-de-1-900-de-zile-teatrele-bucurestene-din-subordinea-primariei-generale-acuza-numirile-politice-ale-managerilor.html>

STUDIU DE CAZ

Turneul (Inter)național de Dezbateri (2019) TOUCH ME NOT: Politicile Corpului⁶²

și

Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului, Adina Pintilie, reprezentantă a României la Bienala de la Veneția, ediția 59 (2022)⁶³

Câștigător al Ursului de Aur de la Berlin la cea de-a șaiszeci și opta ediție a festivalului, documentarul **Touch Me Not** este o explorare a intimității, o invitație la dialog despre modul în care ne raportăm la *celălalt* și capacitatea noastră de empatie. Adina Pintilie urmărește îndeaproape poveștile Laurei și ale lui Tomás, Hannah, Christian and Grit⁶⁴ în timp ce fiecare dintre aceștia parcurge propria sa inițiere în a-și dezvălui răspunsul la întrebarea: *cum ne putem iubi fără a ne pierde pe noi înșine?*⁶⁵

Turneul (Inter)național de Dezbateri (2019) Touch ME NOT: Politicile Corpului s-a născut în urma reacțiilor puternice apărute odată cu premiera filmului la Berlinale. Echipa de creație a dorit să poziționeze turneul ca pe un proiect educațional pe tema drepturilor omului. Scopul acestuia era să încurajeze conversațiile publice despre „corp ca *un câmp de luptă* al ideologiilor, alterității, intimității și dizabilității, libertății personale, fluidității de gen și frumuseții non-normative.”⁶⁶

Fiecare proiecție a filmului a fost urmată de o discuție de două ore cu publicul și cei cinci protagoniști, moderată de o personalitate importantă a uneia dintre comunitățile reprezentate în film (persoane cu dizabilități, comunitatea LGBTQIA+, psihoterapeuți, adepți ai practicilor alternative și practicilor sexuale alternative).

Turneul a fost organizat în parteneriat cu instituții din cele cinci țări implicate în coproducția filmului: Franța, Germania, Bulgaria, Cehia și

62 <http://manekinofilm.com/ngo/>

63 <https://www.cathedralofthebody.com/en>

64 Parteneri în viața reală și ‘Susținători înverșunați ai drepturilor persoanelor cu dizabilități, ai incluziunii în comunitate și ai unui nivel crescut de accesibilitate, aceștia prezintă un interes deosebit pentru sexualitate și dizabilitate.’ – din dosarul de presă Touch Me Not.

65 <http://manekinofilm.com/films/touch-me-not/>

66 Descriere din prezentarea proiectului, pusă la dispoziție de echipa acestuia.

România. În România, evenimentele au fost organizate preponderent în cadrul universitar din șapte orașe: Cluj-Napoca, Brașov, Iași, București, Constanța, Galați, Sibiu și Timișoara.

Cea mai mare dificultate în organizarea turneului a fost găsirea unor locații accesibile, pentru a asigura participarea lui Christian Bayerlein la discuțiile de după eveniment (o prioritate pentru toată echipa). Această problemă nu a fost generată doar de lipsa infrastructurii, cât și a lipsei de *imaginație și flexibilitate în găsirea soluțiilor*. Acestea sunt determinate de un mod de a gândi restrictiv, marcat de precaritatea sectorului cultural independent. Într-un context instabil, lipsit de fonduri structurale dedicate dezvoltării organizațiilor, asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități vine ca o presiune suplimentară pe lista extinsă a problemelor care trebuie rezolvate.

În urma colectării unei colecții valoroase de conținut vizual pe parcursul filmărilor, Adina Pintilie și echipa de la Manekino Film au elaborat conceptul pentru o expoziție, care a fost selectată să reprezinte România la pavilionul național al Bienalei de Artă de la Veneția, în 2022.

Accesibilitatea este o problemă atât de complexă și copleșitoare, încât, dacă nu se ocupă direct de acest subiect sau dacă nu au ei înșiși o dizabilitate, devine ultima preocupare a lucrătorilor culturali.

Bianca Oana (Producător, Manekino Film)⁶⁸

68 <http://manekinofilm.com>

Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului marchează următoarea etapă de cercetare transmedia a Adinei Pintilie pe tema politicilor și poeticii intimității corpului.⁶⁷

Echipa de creație a contestat nivelul de accesibilitate al pavilionului românesc de la Bienală, deoarece acesta nu permitea deplasarea lui Christian în scaunul rulant electric. Nu toate scaunele rulante electrice dețin aceleași specificații, iar adaptarea spațiului era dificilă din cauza arhitecturii din anii '30 a zonei Giardini, caracteristică tuturor pavilioanelor învecinate cu cel românesc.

67 <https://www.cathedralofthebody.com/en>

Echipa proiectului i-a solicitat Erikăi Garnier⁶⁹ de la Fundația Motivation România⁷⁰ o evaluare accesibilității spațiului, în baza fotografiilor și materialelor video, precum și a planurilor arhitecturale ale clădirii. În urma recomandărilor făcute de Erika Garnier și a scrisorilor trimise organizatorilor Bienalei de către Daniel Neugebauer (coordonatorul de mediere al proiectului⁷¹), aceștia au acceptat solicitarea echipei Manekino Film și au instalat o nouă rampă de acces în fața pavilionului românesc.

Această etapă a marcat o primă victorie a echipei, proiectul reușind astfel să producă o schimbare durabilă. Pavilionul României este acum accesibil atât artiștilor colaboratori, cât și publicului care va vizita.

A doua realizare a proiectului **Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului** a venit un an mai târziu, în România. În 2023, echipa a fost invitată să se alăture altor două expoziții la Kunshtalle Bega⁷², pentru inaugurarea oficială a anului Timișoara Capitală Culturală Europeană.

Deși interiorul Kunshtalle Bega era accesibil, treptele de la intrare împiedicau accesul utilizatorilor de scaune rulante. Refuzul ferm al echipei de a participa în condiții de inaccesibilitate i-a determinat pe curatori să solicite ajutorul sectorului privat. Rezultatul a fost obținerea unei finanțări pentru un lift exterior, utilizat și astăzi.

Experiența Manekino Film este un exemplu elocvent al modului în care o abordare creativă a accesibilității aduce îmbunătățiri semnificative, evidențiind rolul flexibilității în eliminarea barierelor de acces în spațiile culturale.

69 <https://seedig.net/erika-garnier/>

70 <https://motivation.ro/en/about-us/>

71 <https://www.cathedralofthebody.com/en>

72 <https://timisoara2023.eu/en/events/you-are-another-me-a-cathedral-of-the-body/>

STUDIU DE CAZ

Coralia Costăș – Directoarea Departamentului de Relații Publice, Marketing, Proiecte, Programe și Logistică al Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași

Coralia e angajată a Complexului Muzeal Național „Moldova” din 1997, având o vastă experiență și înțelegere a traseului instituției de-a lungul timpului. De asemenea, desfășurând numeroase proiecte Erasmus+, aceasta a avut ocazia să colaboreze și să învețe alături de colegii săi din instituții de profil din Uniunea Europeană. Printre inițiativele proiectului REACT din cadrul Erasmus+⁷³ se numără crearea dispozitivelor tactile pentru Muzeul Etnografic și descrieri ale exponatelor în alfabet Braille. Acestea s-au dovedit a trezi interesul tuturor vizitatorilor muzeului, nu doar al celor cu dizabilități de vedere, încălcând regula „nu atingeți!” caracteristică muzeelor.

Unul dintre muzee găzduiește o colecție de automate muzicale. A fost creat un instrument experimental care conține o selecție de nouă melodii de la diferite automate, adaptate pentru a putea fi percepute ca vibrații. Atât persoanele nevăzătoare, cât cele din comunitatea surzilor au interacționat cu aceste dispozitiv.

Cei din urmă, deși au apreciat inițiativa, și-au exprimat dorința de a avea, mai degrabă, acces la informațiile exponatelor din muzeu în limba semnelor române (LSR). În urma acestei solicitări, muzeul, în colaborare cu ANPEDA (Asociația Națională a Profesorilor pentru Elevi cu Deficiențe de Auz „Virgil Florea”) a pus la dispoziția complexului muzeal cursuri de introducere în LSR pentru 18 angajați ai săi.

Coralia a colaborat, de asemenea, cu un partener din Italia pe un proiect pe tema autismului. Printre rezultatele acestei colaborări se numără un ghid de pregătire a vizitei la muzeu pentru copiii cu autism dedicat profesorilor și unul angajaților muzeului. Ghidul include căști, mingi de cauciuc, pictograme și alte elemente care au rolul de a asigura accesul vizitatorilor non-verbali.

Toate aceste inițiative se completează reciproc, acoperind diverse tipuri de dizabilități.

⁷³ <https://react-culture.eu/the-project/>

Tot în cadrul proiectului REACT al Erasmus+, se lucrează la crearea unui set de instrumente de accesibilitate pentru muzeele mai mici, care să fie disponibile atât în incinta instituțiilor, precum și online.

Atunci când vine vorba de pregătirea profesională a angajaților în domeniul accesibilizării, aceasta se bazează exclusiv pe experiența lor personală:

- unii au membri de familie cu dizabilități
- unii au avut deja o oarecare pregătire formală
- unii nu s-au confruntat cu asta niciodată.

Pentru a uniformiza nivelul de pregătire Coralia încurajează crearea echipelor mixte, din care fac parte angajați cu diverse nivele de pregătire în domeniul accesibilității.

Muzeul Etnografic al Moldovei, Palatul Culturii, Iași (c) Mihai Neagu

Suntem într-o continuă colaborare cu asociațiile locale și departamentele pentru protecția persoanelor cu dizabilități. În urma informației primite de la acestea, noi încercăm să ne adaptăm solicitărilor, inclusiv să oferim timpi de vizită atunci când muzeul e mai puțin aglomerat.

Coralia Costaș

STUDIU DE CAZ

Alex Luchici și „Alianța Pentru Promovarea de Transport Alternativ” (APTA), Iași

Alex nu cunoaște nicio clădire *complet* accesibilizată, recunoscând că munca sa este un proces continuu. În acest context, APTA colaborează cu primăria locală pentru adaptarea unei străzi de 7 km din Iași la nevoile diverselor grupuri de persoane cu dizabilități. Înființată în 2020 ca grup civic local, Alianța pentru Promovarea Transportului Alternativ reunește zece ONG-uri din domenii precum sportul, arhitectura și incluziunea (având interesul de a integra și artele) cu scopul de a evalua spațiul și transportul public al orașului, precum și pentru a promova politici sustenabile cu rezultate practice.

Cel mai amplu proiect al APTA, început acum cinci ani, urmează să fie finalizat la sfârșitul acestui an. Deși a fost un proces dificil, demersul a reușit să demonstreze că nevoile persoanelor cu dizabilități sunt relevante pentru întreaga comunitate — de la părinți tineri și seniori, până la bicicliști.

Am găsit o nouă strategie de promovare a drepturilor persoanelor cu dizabilități, bazată pe un dialog constant cu reprezentanții Primăriei și cu ceilalți factori de decizie. Am lucrat ca parteneri, fiind realiști pragmatici, deopotrivă. Am propus soluții etapizate, deoarece elefantul din cameră nu poate fi înghițit într-o singură bucată. Nu ne dorim să intimidăm pe nimeni. Cei de la conducere trebuie să înțeleagă că străzile sigure și accesibile sunt esențiale pentru toată lumea, nu doar pentru persoanele cu dizabilități.

Alex Luchici

Comunicare în spațiul public

Teatrele și instituțiile de cultură subvenționate de stat reprezintă de asemenea, spații publice. Când vine vorba despre accesibilitate, o provocare majoră pentru persoanele cu dizabilități din România este comunicarea. Înainte de a accesa fizic o instituție, o persoană cu dizabilități trebuie în primul rând să afle despre evenimentul cultural. Cu toate acestea, informațiile sunt rareori disponibile într-un format alternativ celui convențional.

Cu toate că limba semnelor române are statut de limbă oficială din 2020 (Legea 27/2020)⁷⁴, aceasta lipsește din promovarea evenimentelor culturale în România. Același lucru se întâmplă și atunci când vine vorba despre prezentarea informației într-un format accesibil pentru persoanele cu dizabilități de vedere sau de învățare. Există, totuși, excepții precum Teatrul „Basca” din Timișoara sau recent, Teatrul de Stat din Constanța, care și-au accesibilizat spectacolele prin intermediul LSR și/sau și-au promovat evenimentele în limbaj simplificat, au introdus descrierea audio și au produs spectacole relaxate. Cu toate acestea, lipsa oportunităților de instruire privind prezentarea informațiilor în format accesibil a fost semnalată în repetate rânduri pe parcursul cercetării noastre.

Începând cu 1 ianuarie 2025, toate instituțiile de spectacole (publice și private) au obligația legală de a oferi cel puțin un spectacol accesibilizat pe an (Legea 240/2024).⁷⁵ Deși pare o victorie pentru publicul cu dizabilități din România, situația este mai complexă de atât. Pe de o parte, există deja inițiative care depășesc această obligație minimă; pe de altă parte, lipsește un ghid oficial care să definească normele de accesibilizare și modalitățile de implementare. În absența unor norme clare de aplicare, unele instituții percep legea doar ca pe o nouă justificare pentru aplicarea sancțiunilor sau factor de tensiune în interacțiunea cu persoanele cu dizabilități.

Conceptul de *spațiu public* trece dincolo de ziduri – e locul în care se regăsește societatea.

74 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/224473>

75 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/285747>

Spațiul digital

O oportunitate care ar putea reduce o parte din bariere și funcționa ca un sistem adițional în procesul de incluziune al persoanelor cu dizabilități în spațiul public este realitatea digitală. Există un mare potențial în România în legătură cu aceasta⁷⁶, având în vedere nivelul înalt al conectivității digitale⁷⁷, precum și faptul că industria IT și tehnologia digitală au înregistrat una dintre cele mai mari creșteri la nivel European. Din iunie 2025⁷⁸, toate site-urile web din România trebuie să implementeze standarde de accesibilitate conform Directivei Europene 2019/882.⁷⁹ Instituțiile publice, companiile private, precum și prestatorii de servicii digitale trebuie să se asigure că platformele online sunt accesibile pentru toată lumea, indiferent de abilități.

Oportunitatea pe care o prezintă directiva europeană depășește standardele tehnice. Aceasta implică o schimbare la nivel de gândire în abordarea accesibilității. Conformitatea digitală a devenit un criteriu legal obligatoriu, nu doar unul de evaluare. Companiile dezvoltatoare de produse online vor trebui regândească procesele și să investească în design incluziv, validat prin testări cu utilizatori reali.

Având în vedere potențialul industriei IT din România și noile reglementări, investitorii străini prioritizează deja formarea echipelor în domeniul accesibilității și incluziunii. Acest context favorizează un mediu de lucru mai flexibil, în care munca de acasă, termenele de execuție extinse și alte adaptări necesare devin soluții firești pentru integrarea profesioniștilor cu dizabilități în acest domeniu.

Spațiul digital este spațiu public și necesită același nivel de reconceptualizare precum imaginarul colectiv. La fel ca și în lumea reală (non-digitală), persoanele cu dizabilități trebuie implicate în mod echitabil ca beneficiari, participanți și artiști.

Plasarea artiștilor cu dizabilități în centrul evoluției realității digitale, și nu la periferia acesteia, deschide o oportunitate unică de explorare. Totodată, tehnologiile adaptive și resursele umane specializate, momentan inaccesibile la scară largă, ar putea deveni în scurt timp mult mai disponibile, generând o schimbare sistemică în întreg sectorul creativ.

76 <https://business-review.eu/br-exclusive/industries-to-watch-2025/main-story-romanias-it-industry-caught-between-tax-pressures-and-ai-opportunities-278741>

77 <https://investromania.gov.ro/web/doing-business/itc/>

78 <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/257778>

79 European Commission. European Accessibility Act. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030/european-accessibility-act_en

Inteligența Artificială (IA)

„În urma investigațiilor cercetătorilor și focus grupurilor a reieșit faptul că textul și imaginile generate de inteligența artificială reprezintă în mod eronat experiențele persoanelor cu dizabilități și promovează stereotipuri dăunătoare. Răspunsurile generate de inteligența artificială oferă utilizatorilor informații deseori incorecte, ceea ce duce la confuzie în rândul persoanelor cu dizabilități care depind de ele pentru rezumarea conținutului altfel inaccesibil și pentru alte nevoi.

Grupul operativ susține că un sistem IA incluziv pentru persoanele cu dizabilități necesită o colaborare susținută a industriei, comunității persoanelor cu dizabilități și decidenților politici. Ca urmare a acestor provocări, raportul propune zece recomandări pentru dezvoltarea și implementarea sistemelor de inteligență artificială, inclusiv sporirea incluziunii persoanelor cu dizabilități în proiectarea noilor instrumente digitale, autorizarea includerii informațiilor despre accesibilitate în formarea continuă a algoritmilor și revizuirea constantă a normelor antidiscriminare din cadrul inteligenței artificiale de către toți factorii decizionali implicați în realizarea politicilor publice.”⁸⁰

„Cercetarea⁸¹ se încheie cu o pledoarie **în favoarea unor abordări participative și echitabile a utilizării IA în educație, abordări care pun accentul pe variabilitatea naturii umane și se opun ignorării experienței persoanelor cu dizabilități.**”

Serviciile publice tradiționale, puternic birocratizate, sunt treptat înlocuite de platforme digitale. Principala provocare pentru România nu constă doar în adoptarea noilor tehnologii, ci și în asigurarea faptului că persoanele cu dizabilități sunt implicate activ în luarea deciziilor cu privire la modul în care se va efectua această schimbare. Experiența lor directă poate oferi perspective valoroase pentru identificarea diferențelor de accesibilitate și pentru proiectarea unor soluții incluzive. Digitalizarea poate, de asemenea, sprijini transparența și înlesni accesul la informații, consolidând încrederea dintre cetățeni și instituțiile publice.

80 New York City Bar Association. (12 Iunie 2025). *The impact of the use of AI on people with disabilities*. <https://www.nycbar.org/reports/the-impact-of-the-use-of-ai-on-people-with-disabilities/>

81 Foley, A., & Melese, F. (2025). *Disabling AI: power, exclusion, and disability*. *British Journal of Sociology of Education*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/01425692.2025.2519482>

Observații cheie

Spațiul public este atât vizibil, cât și invizibil: Accesibilizarea spațiului public se extinde dincolo de infrastructură; aceasta vizează modul în care dizabilitatea există în conștiința colectivă, oferindu-ne ocazia de a ne reimagina spațiul public.

Există schimbări îmbucurătoare în domeniul comunicării accesibile: Limba semnelor române (LSR) a fost recunoscută oficial în 2020, iar forme alternative de comunicare sunt în curs de dezvoltare, precum limbajul simplificat, descrierea audio și ghidurile pentru realizarea spectacolelor relaxate.

Spațiul digital este spațiu public: Digitalizarea oferă o oportunitate transformativă pentru societate, permițând adoptarea mediului virtual ca un sistem de incluziune perfect fezabil, valorificând totodată avantajul de a avea un sector IT dezvoltat pentru a depăși barierele din spațiul public.

Focus group – Activiști © Marius Lupu

Capitolul 6: Dezvoltarea competențelor și a capacității instituționale

Deși Barometrul de Consum Cultural⁸² nu se raportează în mod specific la experiențele publicului cu dizabilități, concluziile sale indică inegalități structurale mai ample. Participarea la viața culturală tinde să reflecte disparitățile sociale și economice existente, consolidând anumite privilegii și limitând în același timp accesul grupurilor vulnerabile din punct de vedere social (inclusiv al celor afectați de sărăcie, vârstă sau izolare geografică).

Ziua liniștită la Expoziția Circular Catalysts 2023 © Roald Aron

82 Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală. (2024, noiembrie). Croitoru, C., Becuț Marinescu, A., Ceobanu, I., Georgescu, I., Matei, Ș. *Barometrul de consum cultural 2023: Comunități de consum în contextul schimbărilor societale*. <https://www.culturadata.ro/barometrul-de-consum-cultural-2023-comunitati-de-consum-in-contextul-schimbarilor-societale/>

STUDIU DE CAZ

Ruxandra Mateescu, Specialistă în Accesibilitate Culturală și Incluziune Socială, Supereroi printre noi⁸³

Am dori să împărtășim o parte din gândurile și perspectivele Ruxandrei, bazate pe experiența pe care a acumulat-o în organizarea de evenimente incluzive în cadrul „Supereroi printre noi”, dar și în calitate de mamă a unei adolescente cu dizabilități.⁸⁴

„Instituțiile de cultură private sau de stat nu au un plan bine articulat în ceea ce privește accesul la artă pentru persoanele cu dizabilități. Cu puține excepții, printre care câteva inițiative recente din Timișoara și București, nu putem vorbi încă despre un sistem ajustat în baza feedback-ului primit de la public. Nu există departamente dedicate accesului și incluziunii. Dezvoltarea profesională a angajaților în acest domeniu nu este o prioritate, astfel, nimeni nu știe cum ar putea accesa aceste cunoștințe. Accesibilitatea și incluziunea reprezintă, printre multe altele, *încă o provocare* pe care trebuie să o confrunte, cu resurse umane și financiare limitate.

La baza schimbării se află părinții copiilor cu dizabilități, din experiența cărora au învățat numeroși manageri de instituții culturale. În ultimii 20 de ani, familiile persoanelor cu dizabilități au continuat să-și susțină cauza la nivel local, fie pentru a dobândi accesul la o rampă, o toaletă adaptată nevoilor persoanelor cu dizabilități, un buton de lift montat la nivelul la care poate ajunge o persoană în scaun rulant sau pentru ca fiicele și fiii acestora să poată participa la diverse activități culturale.

E nevoie să acredităm formarea profesională în domeniul accesibilității, precum și a formatorilor. Colaborând la multiple proiecte în instituții publice și private, am observat că atunci când vine vorba de accesibilitate și incluziune ne întâlnim tot timpul cu aceeași oameni. Aceștia sunt puțini și, de cele mai multe ori, aceasta nu e responsabilitatea lor de bază, ci, mai degrabă, o anexă a activității lor principale. Pe lângă asta, majoritatea sunt liber profesioniști și atunci când se ivește oportunitatea, își schimbă locul de muncă pentru ceva mai bun.”

⁸³ <https://supereroiprintrenoi.ro>

⁸⁴ <https://supereroiprintrenoi.ro/echipa/>

Există și întrebări la care Ruxandra nu a găsit un răspuns, deoarece acesta ar trebui să fie unul colectiv, din partea întregului sector cultural. Abordarea acestora ar putea duce la o înțelegere mai profundă a contextului și contribui la identificarea măsurilor necesare pentru a promova domeniul artelor și al dizabilității.

- Ce tipuri de formare profesională în domeniul accesibilității și incluziunii în domeniul cultural există la nivel național? Cine le organizează? Cum reușesc oamenii să afle de ele?
- Ce fel de strategii pun la dispoziție ministerele și instituțiile publice în privința monitorizării acestora?
- Există o bază de date a formatorilor acreditați? Ce tip de acreditare și validare ar putea contribui la consolidarea acestei activități?
- Ce fel de pregătire formal au accesat ceilalți? În țară, în străinătate sau online? Cum a fost finanțată – de instituțiile pe care le reprezintă, de proiectele din care fac parte sau individual?

Club de lectură incluziv, de citit cu voce tare, destinat persoanelor cu dizabilități intelectuale © Marius Lupu

69 **PPărinții depun petiții, formulează plângeri, își exprimă punctele de vedere în postări online și uneori, în interviuri, dar lupta lor, rămâne, în principal, invizibilă.**

Ruxandra Mateescu

(Vezi Recomandările din capitolul 10 pentru un Cadru Național al Artelor și Dizabilității)

Terapia prin artă în România

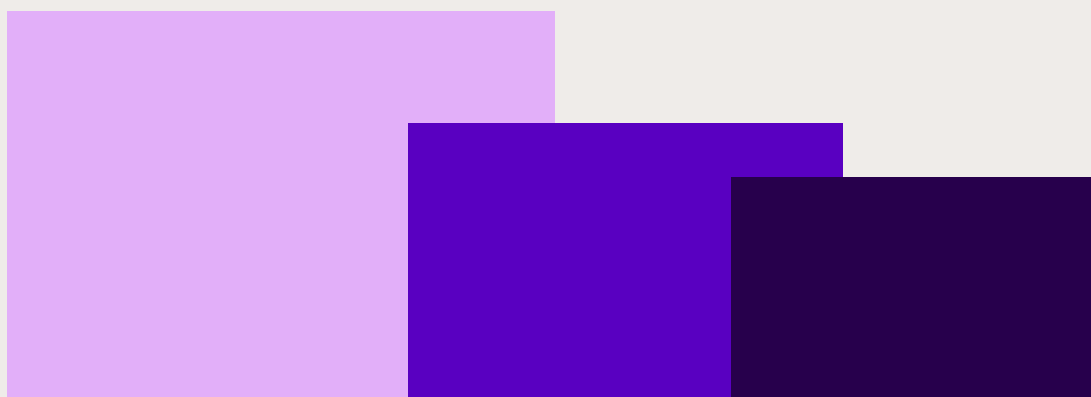
Pentru persoanele cu dizabilități, prima întâlnire cu mediul artistic are loc prin intermediul terapiei prin artă. Mai mult decât simpli spectatori la un eveniment cultural special adaptat, persoanele cu dizabilități participă la diverse tipuri de procese artistice terapeutice, multe dintre acestea având în spate o tradiție îndelungată și bine dezvoltată.

De cele mai multe ori, companiile profesioniste din domeniul artelor performative conduse de persoane cu dizabilități și-au început activitatea în contextul serviciilor sociale. În timp, această perspectivă a reușit să le aducă suficiente resurse și capital politic, transformându-le într-o entitate artistică profesionistă.

Acest model de dezvoltare este ușor de identificat în contextul românesc și reflectă provocări sistemice mai ample, cum ar fi lipsa resurselor necesare pentru o incluziune reală în programele de formare artistică. De cele mai multe ori, formatele educaționale tradiționale rămân inaccesibile persoanelor cu dizabilități

Terapia prin artă este, prin urmare, șansa unică de a reduce decalajul în materie de incluziune prin formarea unor profesioniști care înțeleg atât procesul artistic, cât și modul în care au nevoie să fie susținute persoanele cu dizabilități. Sectorul de terapie prin artă este în plină dezvoltare în România, acoperă diverse forme artistice și se manifestă promițător la nivelul organizațiilor și asociațiilor precum EntuziArt, TMoves, Piano Therapy, Trupa din Atelier, precum și activitate Valentinei de Piante.

Terapia prin artă reprezintă de asemenea o cale sustenabilă de pregătire profesională a persoanelor care lucrează la intersecția dintre accesibilitate, incluziune și arte, facilitând, astfel, crearea unor comunități creative mai incluzive.

Valentina de Piante⁸⁵

Valentina de Piante are o vastă experiență în lucrul cu copii și adolescenți cu CES în diverse contexte, inclusiv o școală specială și două clinici de psihiatrie. Prin munca sa, a învățat că metodele tradiționale necesită adaptare și abordări mai sensibile, care țin cont de limitele și stilul de comunicare al fiecăruia.

Valentina recunoaște importanța majoră a autoreprezentării și armonizării în terapie. Atingerea este primul mijloc de comunicare – prin mâna care ascultă, nu care forțează. Valentina i-a avut drept mentori pe Thomas Greil și Carla Bottiglieri, iar împreună cu Rețeaua de Creație, Educație, Sănătate, Cercetare - C.R.E.S.C., un proiect al colectivului AREAL⁸⁶ cofinanțată de AFCN, creează oportunități de colaborare între universități (UNATC, Facultatea de Psihologie, Științele Educației și cea de Psihologie din Padova, Italia, respectiv grupul LaRIOS – Life Design International Research). Activitatea Valentinei pune accentul pe înțelesul cuvântului „grijă”, care, în primul rând, înseamnă „a observa și a fi prezent.”

Astfel, Valentina aplică o metodologie interdisciplinară în care nu impune, ci creează un context în care fiecare participant se armonizează cu celălalt și rămâne deschis pentru orice s-ar putea întâmpla. În acest „spațiu de tranziție” (D. Winnicott)⁸⁷, poate fi aplicată cunoașterea kinestezică: abilitatea de a te mișca / dansa / produce sunete ajută copiii și adulții să se armonizeze unul cu celălalt, prin varierea intensității și calității mișcării sau a vocii.

Obiectivul final al Valentinei este să deschidă spațiul universitar către aceste noi metode de lucru și să creeze, astfel, comunități academice mai incluzive, mai solidare și mai dinamice pentru persoanele cu cerințe educaționale speciale. În calitate de cadru didactic universitar, Valentina și-a extins activitatea pedagogică, oferindu-le studenților săi oportunitatea de a se forma în noi metodologii intervenționale, integrând metode somatice, precum Feldenkrais⁸⁸ și Body Mind Centering⁸⁹, precum și terapia prin dans, și respectiv, competențe în dans. Acestea îi ajută pe studenți să-și reevalueze rolul și contribuția în societate în calitate de autori ai unui limbaj nou, creat împreună cu persoanele cu dizabilități.

⁸⁵ <https://arealcolectiv.ro/2020/08/20/valentina-de-piante/>

⁸⁶ <https://arealcolectiv.ro/>

⁸⁷ <https://arttherapytrainingandstudiogroups.wordpress.com/2020/02/25/winnicott-the-transitional-object-and-the-potential-space/>

⁸⁸ <https://feldenkrais-itc.com/feldenkrais-method/>

⁸⁹ <https://www.bodymindcentering.com/about/>

În același timp, studenții de la Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie Specială au oportunitatea de a „se dezice” de unele dintre „rețetele cognitive” pentru a reuși să se conecteze cu cunoștințele dobândite în urma experiențelor trăite, facilitând un proces de învățare care include mișcare, respirație, experimentarea senzațiilor, conștientizarea sentimentelor, creativitate și joc.

Valentina susține crearea unui ecosistem în care este implicată toată lumea: de la profesori, până la studenți, părinți, copii, instituții speciale și spitale. În prezent, departamentul de Coregrafie al UNATC este un partener strategic în demersul Valentinei și reprezintă o rampă de lansare pentru proiectele în care domeniul artistic deservește educația, sănătatea și terapia.

Valentina recomandă, de asemenea, o analiză a privirii, care să ne ajute să înțelegem cu putem pregăti privitorii (publicul), pentru a ne asigura că aceștia sunt gata să înțeleagă. În septembrie 2026, Festivalului CRESC va deveni prima platformă incluzivă unde vor performa persoane cu dizabilități și unde toată lumea va dansa împreună. Un vis devenit realitate sau pur și simplu, un spațiu care trebuia să existe demult și care, în sfârșit, prinde viață.

Valențele curativ-performative ale atingerii © Luciana Gingarașu

ADICLUS – Clusterul European al Artelor și Dizabilității⁹⁰

Luarea de poziție a clusterului European al Artelor și Dizabilității – ADICLUS: *Cum poate și trebuie să acționeze Uniunea Europeană pentru a reduce discriminarea împotriva artiștilor, lucrătorilor culturali și a publicului cu dizabilități?*⁹¹

Observațiile ADICLUS în privința discursului cultural contemporan relevă că, în ultimii doi ani, două teme majore au dominat discursul cultural la nivelul Uniunii Europene: *arta și sănătatea* și *arta și bunăstarea (wellbeing)*. Citatele de mai jos prezintă poziția ADICLUS, care adoptă o atitudine critică față de accentul tot mai mare pus pe relația dintre artă, sănătate și bunăstare în cadrul discursului cultural european.

„Clusterul respinge încorporarea discursului artelor și dizabilității / accesibilității culturale într-un discurs despre artă și sănătate (sau artă și bunăstare). Accesul la cultură al persoanelor cu dizabilități nu e același lucru cu beneficiile sectorului cultural asupra sănătății. Acestea sunt două subiecte diferite.

Există, bineînțeles, practici artistice valoroase care vizează îmbunătățirea stării de sănătate sau a bunăstării. Uneori, artiștii și lucrătorii culturali cu dizabilități sunt implicați în desfășurarea acestor activități. Cu toate acestea, de prea mult timp, activitatea artiștilor cu dizabilități a fost considerată în mod automat ca având un caracter terapeutic sau participativ. S-a presupus, adesea, că scopul activității tuturor artiștilor cu dizabilități a fost obținerea rezultatelor terapeutice sau îmbunătățirea stării de sănătate. Dar nu este așa. Scopul majorității practicilor artistice ale creatorilor și lucrătorilor culturali cu dizabilități este de a promova valoarea artistică intrinsecă a muncii lor.

Încorporarea în cadrul tematic „artă și sănătate” pune în pericol recunoașterea, obținută cu greu, a artiștilor cu dizabilități ca profesioniști excelenți și inovatori, care contribuie la diversificarea metodelor de expresie artistică. De asemenea, aceasta distrage atenția de la inegalitățile fundamentale existente în sectorul cultural European. Încurajăm un discurs cultural care revendică dreptul la cultură al persoanelor cu dizabilități ca o temă distinctă și de actualitate.”

⁹⁰ <https://www.europebeyondaccess.com/european-cluster/>

⁹¹ <https://www.europebeyondaccess.com/wp-content/uploads/2025/03/ADICLUS-Position-Paper-2.pdf>

STUDIUL DE CAZ

Teatru Basca⁹² și Simona Smultea⁹³ (Asociația Ceva de Spus)⁹⁴

Un exemplu excelent de bună practică care ilustrează trecerea de la o colaborare axată pe activism și bunăstare la una axată pe expresie artistică este proiectul „Teatru accesibil tuturor”⁹⁵ al teatrului Basca, dezvoltat împreună cu Simona Smultea, o actriță nevăzătoare din Timișoara.

După ce și-a pierdut vederea la ambii ochi și nu a mai putut profesia în calitate de kinetoterapeut, Simona și-a dedicat cea mai mare parte a timpului său comunității persoanelor cu dizabilități reprezentată de Asociația Ceva de Spus, precum și pasiunii sale pentru teatru, muzică și dans. În 2018, grație British Council, ea a luat parte într-o vizită de studiu la Londra, unde a aflat despre descrierea narativă în teatru. Întorcându-se acasă, Simona a căutat oportunități de a pune în practică ce a învățat la Londra.

Prima sa colaborare cu Teatrul Basca a avut loc în cadrul proiectului „Teatru Forum”, când a lucrat alături de Ana-Maria Ursu și echipa sa pentru a asigura accesibilitatea tuturor atelierelor pentru participanții cu dizabilități. Simona s-a implicat și în calitate de actriță și a participat în spectacolul realizat pe parcursul proiectului. Ceea ce i-a plăcut cel mai mult a fost că oamenii nu-și dădeau seama că are o dizabilitate, era doar o actriță pe scenă.⁹⁶

După aceea, colaborarea dintre Simona și Teatrul Basca a continuat în cadrul proiectului „Teatru accesibil tuturor”, respectiv lucrul la spectacolul „Fluturii sunt liberi” de Leonard Gershe. Acest spectacol este accesibilizat pentru persoanele cu dizabilități de vedere și de auz. În baza acestor experiențe, Teatrul Basca a publicat „Ghidul de accesibilizare a unui spectacol de teatru” (vezi Anexa „Resurse și instrumente de lucru”).

92 <https://basca.tm.ro/despre/>

93 <https://www.youtube.com/watch?v=zDcYPjYSqOQ>

94 <https://www.cevadespus.ro/en/>

95 <https://www.cevadespus.ro/noutati/teatrul-basca-prezinta-primul-spectacol-de-teatru-din-timisoara-accesibilizat-pentru-persoane-cu-dizabilitati.html>

96 <https://www.youtube.com/watch?v=Vf4mhzzB-5I&t=377s>

Proiectul a câștigat premiul British Council⁹⁷ în cadrul Galei UNITER din 2021, iar Simona și Teatrul Basca și-au continuat colaborarea, în Timișoara și dincolo de ea.

Astfel de colaborări ies în evidență ca exemple puternice de bună practică, demonstrând importanța implicării persoanelor cu dizabilități în calitate de practicieni în cadrul proiectelor organizațiilor conduse de persoane fără dizabilități. Prin crearea contextelor în care persoanele cu și fără dizabilități pot colabora în mod constructiv, aceste proiecte pun bazele dezvoltării durabile și autentice a sectorului artelor și dizabilității. O abordare care valorizează experiența trăită, facilitează învățarea reciprocă și confruntă stereotipurile și barierele sistemice care împiedică accesul la formarea profesională în domeniul artelor.

Gala Premiilor UNITER 2021 – Prezentarea Premiului British Council
© Teatrul Basca (basca.tm.ro)

97 <https://basca.tm.ro/jurnal/premiul-british-council-la-uniter-2021-pentru-teatrul-basca/>

Observații cheie

Lipsurile de la nivel instituțional afectează consecvența eforturilor de accesibilitate incluziune: Instituțiile de cultură duc lipsa unor structuri dedicate, a personalului calificat și a unor planuri coerente privind accesibilizarea, ceea ce duce la o dependență continuă de familiile persoanelor cu dizabilități în procesul de catalizare al schimbării. E nevoie de o consolidare a instruirii formale și a coordonării la nivelul întregului sector cultural.

Terapia prin artă creează parcursuri profesionale: Pentru numeroase persoane cu dizabilități, terapia prin artă reprezintă o primă întâlnire importantă cu artele, companiile evoluând adesea din contextul serviciilor sociale către entități conduse de artiști cu dizabilități.

Dubla expertiză contribuie la reducerea decalajelor și a barierelor în calea incluziunii: Terapia prin artă formează profesioniști care înțeleg atât procesul artistic, cât și sprijinul de care au nevoie persoanele cu dizabilități, deschizând căi pentru promovarea unor comunități creative mai accesibile.

Focus group – Spații incluzive © Marius Lupu

Capitolul 7: Modele de finanțare

Cum funcționează alocarea fondurilor publice

Studii de caz contextualizate, extrase din două rapoarte publicate în 2022: **Ghidul de finanțare pentru mobilitatea culturală a artiștilor și a profesioniștilor din domeniul culturii**, *On The Move*, și **Cartografierea părților interesate și a oportunităților de finanțare pentru viitoarele proiecte și programe ale British Council în România**.

Context local în dialog cu UE

„Finanțarea publică în România se acordă, în principal, sub forma subvențiilor de proiect pentru instituții naționale publice și private, din sectoarele cultural și creativ. Finanțarea este disponibilă și la nivel local și regional, prin intermediul primăriilor și consiliilor județene.

Multe dintre schemele de subvenționare, atât la nivel național, cât și local, au printre prioritățile de finanțare promovarea colaborărilor și a vizibilității artelor și culturii românești în Europa și în lume, încurajând solicitanții să dezvolte proiecte având în vedere acest obiectiv.

Artiștii individuali și profesioniștii din domeniul cultural nu pot accesa direct aceste granturi publice, dar pot beneficia de mobilități transnaționale în contextul proiectelor finanțate, care pot include activități de colaborare cu parteneri străini și implică deplasări transfrontaliere.

O excepție importantă în acest sens o face Institutul Cultural Român, care oferă direct mici granturi și burse pentru studenți, artiști, cercetători și alți profesioniști din România, pentru a călători în alte țări, precum și pentru profesioniștii străini care doresc să vină în România.

Mobilitatea artiștilor și a profesioniștilor din domeniul cultural poate fi luată în considerare și în cadrul activității programelor institutelor de cultură străine cu sediul în România, precum Goethe-Institut, Institut Français sau British Council, precum și ale ambasadelor străine din

țară. Unele dintre aceste instituții dispun de scheme de granturi care încurajează schimburile artistice și mobilitatea cu profesioniști din țările respective, în timp ce altele se concentrează asupra propriilor proiecte și dezvoltă parteneriate cu organizații din sectoare specifice ale României pentru organizarea unor activități și evenimente dedicate.

Finanțările UE din cadrul programelor precum Europa Creativă, Erasmus+ ș.a. reprezintă, de asemenea, o sursă importantă de sprijin pentru mobilitatea internațională a operatorilor și profesioniștilor din sectorul cultural românesc. Organizațiile care participă ca parteneri la aceste proiecte de cooperare cofinanțate sunt, adesea, în măsură să ofere sprijin suplimentar pentru mobilități individuale în cadrul activităților proiectelor lor. De exemplu, prin intermediul rezidențelor artistice pentru participanți români și străini.”

Ghid de finanțare pentru mobilitatea culturală a artiștilor și a profesioniștilor din domeniul culturii⁹⁸

Analiza contextului general

„Cu toate că granturile publice sunt mai bine finanțate la nivel local, politicile și capacitățile de acordare a acestora sunt mai puțin dezvoltate decât cele la nivel național. (...)

(...) Cu câteva excepții, majoritatea vizează excelența artistică, pun accentul pe accesul la cultură în sens larg (ca principiu și obiectiv de bază) și preferă finanțarea proiectelor culturale cu public mare și intrare liberă la evenimente. Proiectele care se concentrează pe educația culturală și inițiativele de intervenție culturală au șansa de a fi finanțate și sunt vizate în mod explicit de municipalități mari, precum București, Timișoara și Arad. Unele orașe și-au profesionalizat competențele de acordare a subvențiilor prin înființarea unor servicii publice dedicate, cel mai recent fiind Centrul de Proiecte al Municipiului Timișoara (2021).

Doar în Timișoara, mai ales pentru că a fost desemnată **Capitală Culturală Europeană** în 2023 (amânată din cauza pandemiei din 2021 până în 2023), au fost luate măsuri semnificative pentru utilizarea efectivă unei strategii culturale locale, ca ghid în practicile sale de acordare a finanțărilor, într-o manieră profesionistă, prin înființarea Centrului de Proiecte.

98 On the Move. (2022, septembrie). *Mobility Funding Guide for the Balkan Region*.p.103. https://on-the-move.org/sites/default/files/funding-guides/OTM_MFG_Balkan-region_EN.pdf

De asemenea, în București, prin intermediul **ARCUB** – Centrul Cultural al Municipiului, încearcă să-și orienteze activitățile de acordare a finanțărilor și domeniile de parteneriat în raport cu strategia culturală locală. Cu toate acestea, prioritățile de finanțare sunt adesea de natură foarte generală, referindu-se la accesul la cultură, calitatea artistică, participare, promovarea patrimoniului cultural.

În Cluj-Napoca, activitate de acordare a subvențiilor municipalității nu este profesionalizată și strategică, dar orașul susține activitatea **Centrului Cultural Clujean**, un ONG care lucrează pentru cultură și dezvoltare durabilă, moștenire de pe urma candidaturii orașului la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021, care implementează un program interdisciplinar, cu scopul de a aborda provocările strategice de la nivel social. Acesta este constituit dintr-o rețea de 116 organizații și instituții de cultură, universități, asociații din sectorul de afaceri și din societatea civilă, precum și administrația locală și regională.”

Cartografierea factorilor de decizie și a șanselor de venit pentru viitoarele proiecte și programe ale British Council în România – de Raluca și Mihai Iacob (martie-iulie 2022)

–

Pe lângă analiza celor două rapoarte, am avut parte și de o serie de conversații complexe și, pe alocuri, de o sinceritate reconfortantă pe tema finanțărilor la nivel local, purtate cu reprezentanți ai ministerelor naționale, autorităților locale, două fundații (Orange⁹⁹ și Dacia¹⁰⁰) și ai Institutului Cultural Român (ICR).¹⁰¹ În timp ce capitolul 8 va oferi mai multe informații despre contextul finanțării din partea UE, ceea ce am aflat de la artiștii cu dizabilități, activiști, aliați și solicitanți ai finanțărilor se rezumă la două întrebări cheie care servesc drept cadru de referință pentru schimbare:

99 <https://www.fundatiaorange.ro>

100 <https://fundatiadaciapentruromania.ro/#tab-bde-advanced-tabs-47-119-2>

101 <https://www.icr.ro>

Cum am putea concepe linii de finanțare accesibile, care încurajează participarea, fără a intra în conflict cu reglementările legale sau constrângerile birocratice și fără a fi contestate în cadrul procedurilor publice?

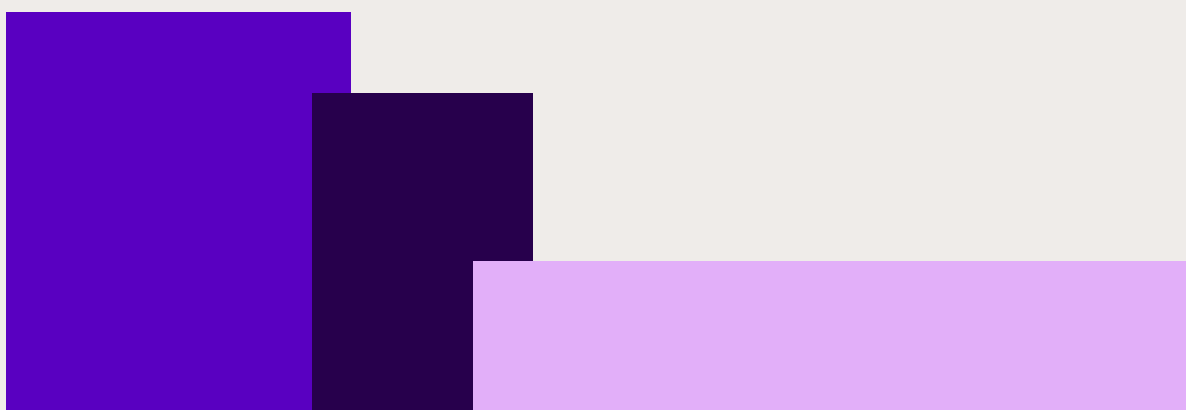
”

”

Cum am putea convinge finanțatorii să renunțe la a investi doar în inovare și să se concentreze mai mult pe impactul pe termen lung al organizațiilor deja existente și susținerea dezvoltării capacității instituționale a acestora?

Participanți la focus grupuri

Aceste conversații împreună cu provocările și întrebările ridicate de către participanții focus grupurilor au conturat direcția acestui capitol și au dus la consolidarea următoarelor observații-cheie.

Observații cheie

Colaborările internaționale sunt încurajate la scară largă: Multe linii de finanțare acordă prioritate parteneriatelor care promovează artele românești pe scena internațională, beneficiind de sprijinul programelor UE, precum: Europa Creativă, Erasmus+, Culture Moves Europe, dar și de oportunități de finanțare oferite de Institutele Culturale Europene.

Diferențele în ceea ce privește capacitatea de finanțare reprezintă o provocare pentru existența unui proces strategic de acordare a granturilor axat pe incluziune: Există un dezechilibru major la nivel național între marile centre urbane și zonele rurale sau mai puțin dezvoltate, în ceea ce privește accesul la resurse și dezvoltarea strategică în domeniul educației culturale și al sprijin intervențional.

Parteneriatele generează abordări alternative: Centrul Cultural Clujean, ARCUB, Centrul de Proiecte Timișoara – reprezintă practici inovatoare, reunind organizații din sectorul cultural, academic, al mediului de afaceri și al societății civile, pentru a aborda provocări strategice prin programe interdisciplinare.

Focus group – Spații incluzive © Marius Lupu

Capitolul 8: România și Uniunea Europeană

În introducerea acestui studiu preliminar, am explicat că am ales în mod deliberat să desfășurăm acest exercițiu în dialog cu un context european mai larg. Această decizie a fost determinată de o serie de factori, printre care imperativul legislativ, dar și pentru că a putea pune în aplicare multe dintre recomandările formulate în capitolul 10 sunt necesare resurse care încă nu sunt disponibile în România.

Accesarea resurselor UE (nu doar financiare, dar și de expertiză, viziune și solidaritate) poate să pară o propunere intimidantă, așa că în acest capitol ne vom raporta, în special, la recenta experiență a Capitalei Culturale Europene (CCE) ca proces de legătură, înainte de a ne îndrepta privirile spre alte forme de susținere europeană (pentru mai multe detalii despre accesarea altor tipuri de finanțări UE, vezi Anexa B: Fonduri UE).

Procesul de acordare a titlului de Capitală Culturală Europeană este deosebit instructiv deoarece reprezintă cel mai înalt nivel de investiții pentru cultură. Acest lucru se manifestă în mai multe moduri: finanțare, dezvoltarea capacității organizaționale a instituțiilor, planificare strategică pe zece ani, dezvoltarea parteneriatelor multilaterale, dar mai ales **în generarea schimbărilor la nivel cultural.**

„Echipa CCE susține că publicul nu pune la îndoială valoarea existenței CCE în sine, nici banii investiți în aceasta. Dezbaterile și criticile apărute la nivel local au fost aduse anumitor aspecte ale programului față de care o parte a publicului larg manifestă reticență (de exemplu, evenimentele dedicate comunității LGBTIQ+, expozițiile cu tematică feministă ș.a.). Generarea unor astfel de dezbateri a fost, de fapt, unul dintre obiectivele proiectului. Echipa CCE și municipalitatea susțin pe deplin unele dintre cele mai controversate alegeri luate de echipa curatorială și au încrederea că ele oferă o experiență de învățare valoroasă pentru comunitate, precum și o importantă moștenire culturală a CCE.” **Grupul de experți evaluatori ai Capitalei Culturale Europene**¹⁰²

102 European Capital of Culture Expert Panel. *Third Monitoring Meeting Report, Virtual*

Capitală Culturală Europeană (CCE)

Capitala Culturală Europeană în 2021 în România: raportul final al juriului de selecție¹⁰³ - analiza celor trei din patru orașe candidate selectate este revelatoare, deoarece ne oferă o perspectivă (selectivă), dincolo de prezentarea orașului câștigător:

București

Context: Bucureștiul și-a prezentat candidatura ca un oraș în tranziție dintre realitatea socialistă de dinainte de '89 și neo-liberalismul de după Revoluție. O consecință a acestor realități fiind o societate polarizată și divizată care suferă de – conform descrierii din dosarul de candidatură – „o totală neîncredere în discursul și retorica publică.”

Strategia culturală: Bucureștiul nu a avut nici o strategie culturală la preselecție. Strategia Culturală a Municipiului a fost aprobată în August 2016 și s-a extins până în 2026. Aceasta cuprinde șase obiective pe termen lung, inclusiv „să asigure accesul participării tuturor locuitorilor săi la cultură.”

Strategia a fost condusă de ARCUB și a implicat un efort considerabil de implicare a sectorului cultural și a tuturor factorilor de decizie. La nivelul implicării publicului larg, participarea a fost mai slabă. Juriul de selecție a constatat diferențe de comunicare între factorii de decizie din domeniul politicii culturale și administrația orașului, semnalând posibilitatea existenței unor provocări în ceea ce privește implementarea. Ideea de creare a unui *observator cultural* a fost evaluată ca fiind foarte bună.

Potențial: Proiectul beneficiază de susținerea celor șase primari de sector. Declarația de susținere a primarului municipiului a fost citită juriului de selecție în cadrul sesiunii de prezentare. Juriul a luat la cunoștință că **acest consens de susținere este un fenomen neobișnuit în București.** În ciuda acestui sprijin la nivel politic, juriul și-a exprimat îngrijorarea cu privire la absența unei relații active dintre funcționarii orașului și organizația subcontractată pentru pregătirea candidaturii (și, prin urmare, cu agenția care ar fi pus-o în aplicare ulterior).

Meeting, 10 noiembrie 2022. p.8. https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-12/Timisoara-2023_3rd-monitoring_report-FINAL_forpublication.pdf

103 Romanian Ministry of Culture & European Commission, (2016). *European Capital of Culture 2021 in Romania. The Selection Panel's Final Report. Timișoara 2023.* p.9-18. https://timisoara2023.eu/document/view/150/ecoc-2021-report-romania_en.pdf

Cluj-Napoca*

Context: Juriul de selecție a luat în considerare câteva idei de proiect cu potențial de a crea legături pe termen lung între sectorul cultural și alte sectoare. Printre acestea se remarcă proiectul emblematic „Artă și Fericire”, care își propune **să situeze Cluj-Napoca ca un centru regional de referință în domeniul artei și terapiei** din cadrul sectorului de sănătate.

Potențial: Juriul a remarcat nivelul înalt de susținere politică acordat inițiativei CCE de către primarul orașului. Consiliile primăriei și cel județean și-au reafirmat susținerea candidaturii (inclusiv în ceea ce privește aspectele financiare) în lunile iulie și august 2016.

Deschiderea spre public: Juriul a apreciat amploarea implicării cetățenilor în elaborarea dosarului de candidatură.

*Merită menționat faptul că, ulterior, Cluj-Napoca a coordonat **Culture Next** – rețeaua orașelor candidate la CCE:¹⁰⁴

„Misiunea rețelei este să susțină orașe candidate actuale și precedente la titlul de Capitală Culturală Europeană în implementarea programelor și politicilor de dezvoltare urbană axate pe cultură.”

„Orașele sunt locul în care se nasc democrația, incluziunea și inovarea, cultura fiind facilitatorul acestui întreg ecosistem. Mai multe orașe cu programe culturale pentru durabilitate înseamnă o putere mai mare de a aborda provocările și oportunitățile existente la nivel european.”

Timișoara

Context: Timișoara și-a prezentat candidatura dintr-o perspectivă „interculturală, multiconfesională și antreprenorială.” Orașul a fost epicentrul unor evenimente care au declanșat schimbări transcontinentale. Conform dosarului de candidatură, acesta se confruntă cu aceleași dificultăți de dezvoltare ca orice oraș de dimensiuni medii din Europa Centrală, cu o situație economică stabilă: complacere, respingerea inovației, imobilitate în fața nemulțumirilor. Orașul duce lipsă de instrumentele necesare pentru a face legăturile necesare între contextul local și cel internațional.

Dosarul de candidatură recunoaște **slăbiciunea nivelului actual al evaluării** din România și intenționează să apeleze la Universitatea de Vest din Timișoara, precum și la experți consultanți europeni.

104 <https://culturenext.eu/>

Deschiderea spre public: Juriul a apreciat faptul că programul propus pune un accent inovator și central pe **implicare comunitară**, coordonată la nivel de conducere de o persoană dedicată. Această abordare încurajează participarea publicului la activitățile de sensibilizare. Alte orașe candidate la titlul de Capitală Culturală a Europei au încercat metode similare, dar fără a le acorda aceeași importanță strategică în viziunea programului.

Reflecții Timișoara CCE

Aceste reflecții sunt prezentate ca o discuție fragmentată, una care se desfășoară secvențial, în diverse locații și implică diverși factori de decizie. Aduse împreună, ele creează un mozaic, un microcosmos al concluziilor, mai generale, ale acestui studiu.

Am analizat câteva rapoarte utile și foarte sincere (vezi mai sus) și am organizat două focus-grupuri productive: a) unul cu artiști / activiști / instituții culturale și b) unul cu finanțatori și factori de decizie din partea CCE și ai autorităților locale. Totodată, am avut o conversație individuală mai lungă cu Teodora Borghoff¹⁰⁵, expertă în incluziune socială și membră a echipei curatoriale Timișoara 2023.

CCE Timișoara a angajat o echipă curatorială în locul unui singur director artistic. Acesta a fost perceput ca un model de succes care a permis implicarea unui număr mare de experți în diverse domenii. Un membru al echipei curatoriale a fost responsabil de colaborarea cu operatorii culturali în vederea asigurării accesibilității fizice a programului.

Teodora Borghoff își expune ambițiile: „În 2016, anul câștigării titlului de Capitală Europeană a Culturii, nu exista în orașul nostru niciun spațiu de cultură fără bariere, accesibil persoanelor cu dizabilități. De-a lungul acestor ani, facilitățile incluzive în spațiile culturale nou renovate au devenit firești. Tot mai mulți operatori culturali sunt preocupați să creeze lucrări și spectacole adaptate pentru tipuri diverse de public. Pașii au fost mărunți și munca de accesibilizare a întregului oraș rămâne o misiune de viitor, însă suntem pe drumul cel bun în a ne pune valorile în practică.”

Inaugurarea Timișoara 2023: O sărbătoare incluzivă pentru întreaga comunitate¹⁰⁶

Pe lângă această declarație optimistă, iată ce am auzit în cadrul focus grupului **artiștilor cu dizabilități, activiștilor, membrilor publicului și reprezentanților instituțiilor de cultură:**

105 <https://continua.timisoara2023.eu/en/people/teodora-borghoff/>

106 <https://timisoara2023.eu/ro/noutati/deschiderea-timisoara-2023-o-sarbatoare-incluziva-pentru-intreaga-comunitate/>

- „Suntem conștienți de faptul că societatea nu e încă pregătită să creeze sisteme în care să existe loc pentru toată lumea.”
- „Infrastructura lipsește, cum putem ajungem acolo?”
- „Evenimentele singulare care nu sunt extinse pe termen lung sau nu vin din partea comunității, pot părea elitiste.”
- „Care este motivația pentru instituții? Obligațiile legale? Recompensa financiară? Să demonstreze că sunt oameni buni?”
- „Ne-am gândit la programe, apoi, gândindu-ne la public, am realizat că nu i-am inclus. Nu știam cum să facem, unde să mergem, ce să facem. Eram nepregătiți, așa că am învățat împreună cu publicul.”

După experiența CCE, o nouă strategie culturală pentru următorii zece ani este în proces de dezvoltare. Am întrebat **finanțatorii și factorii de decizie locali: cum ați dori să se reflecte accesibilitatea în această nouă strategie?**

Aceștia au identificat nevoia unei abordări multidimensionale, recunoscând valoarea existenței mai multor căi de acces către aceleași destinații. Orașul trebuie privit ca un spațiu public colectiv (vezi apitolul 5), ceea ce presupune:

- **acces fizic** – deschiderea spațiilor anterior inaccesibile
- **acces civic extins** facilitarea accesului la infrastructură (de exemplu, la stația de tramvai, la piața de vechituri ș.a.) prin rute accesibile promovate la scară largă
- **asigurarea conținutului accesibil** pentru a facilita participarea la viața culturală și artistică în ansamblul ei.

Percepția generală este că acum sectorul public e mult mai deschis, deoarece programul CCE a schimbat felul de a gândi al managerilor culturali. În principal, problema nu mai este *de ce*, ci *cum*: depășirea distanței dintre bunele intenții și cunoștințele practice. Recomandările includ:

- Asigurarea unei baze legale solide pentru toate demersurile, reflectând **profesionalism și pragmatism**
- Prioritizarea **dezvoltării competențelor** prin implicarea directă a persoanelor cu dizabilități **de la stadiul incipient** al proceselor de transformare
- Desemnarea unui membru dedicat în echipele **instituțiilor publice de cultură** responsabil exclusiv de incluziune și accesibilitate
- Implementarea unor **acțiuni concrete de mică anvergură** pentru diverse comunități, în scopul promovării incluziunii
- Introducerea accesibilității drept **criteriu principal de evaluare în apelurile de finanțare.**

Concluzionăm aceste reflecții pornind de la conversația noastră cu Teodora Borghoff, care, în calitate de consultant atât în România, cât și în străinătate, ne oferă o perspectivă detașată, dar în cunoștință de cauză, ea având o experiență directă în procesul de selecție pentru titlul CCE.

Borghoff a reflectat pertinent asupra progreselor efectuate și a aspectelor care îi dau speranță, precum și a barierelor care au rămas de înfruntat.

Analizând posibilitățile de evoluție într-un cadru european, am discutat despre schimbările necesare în Europa de Est și Sud-Est pentru ca un artist cu dizabilități să se poată afirma profesional și să prospere. În mod special, de ce ar avea nevoie sistemul românesc pentru a facilita artiștilor săi un context în care dizabilitatea să nu mai fie tratată drept „o excepție”.

Deși experiența CCE demonstrează că apartenența României la UE poate fi o forță a schimbării, Teodora consideră că Uniunea și-ar putea asuma un rol mai activ în îmbunătățirea standardelor de incluziune și accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități. De exemplu, în contrast cu poziția fermă a UE privind corupția, abordarea în domeniul dizabilității rămâne marcată de ambiguitate.

Există discrepanțe semnificative la nivelul programelor de finanțare a costurilor de accesibilizare. Totodată, la nivelul politicilor publice, nevoile persoanelor cu dizabilități nu sunt clar definite și nici integrate structural în contextul politicilor culturale. Exercițarea unei presiuni mai mari asupra factorilor de decizie la nivel european (vezi ADICLUS) ar putea servi la depășirea acestor obstacole. Desemnarea dizabilității drept componentă centrală a programului Europa Creativă ar fi un pas strategic esențial.

Realitatea digitală prezintă și ea numeroase posibilități. Tehno-optimismul (vezi capitolul 5) poate avea multiple deznodăminte, dar mai degrabă decât să urmărească paradigma tradițională conform căreia „persoanele cu dizabilități trebuie să se adapteze la o lume fără dizabilități”, am putea urmări o abordare care se poziționează astfel: „(cu IA) vom avea nevoie de toții de competențe noi.” Această viziune ar putea genera un proces de incluziune digitală substanțială cu costuri financiare reduse.

În ceea ce privește autoreprezentarea, deocamdată, Teodora observă doar *licăriri* – semnale slabe, insuficiente. Pentru a consolida procesul, ea susține crearea unor programe colaborative, concepute împreună cu persoanele cu dizabilități. Mai mult, aceasta propune introducerea unor cursuri obligatorii de dezvoltare a publicului pentru toate instituțiile culturale. Aceste inițiative ar putea face parte dintr-o metodologie explicită de transformare a instituțiilor în agenți ai schimbării: una care analizează structurile existente, facilitează trecerea de la experiență personală la expresie artistică și sprijină dezvoltarea competențelor

necesare asumării rolului de creator. (vezi **recomandarea cheie** privind **mediatorii culturali și coordonatorii de accesibilitate**).

Dincolo de CCE

„Rezultatele anterioare ale României în ceea ce privește absorbția și utilizarea fondurilor europene evidențiază problemele persistente. În perioada 2014–2020, România a fost eligibilă pentru un pachet financiar total de 34,8 miliarde EUR (16 % din PIB-ul anului 2020). Totuși, până la sfârșitul perioadei de programare țara absorbise doar 56,7 % din fondurile care îi fuseseră alocate⁴⁰, din cauza blocajelor instituționale (de exemplu, capacitatea redusă, în special la nivel local), a complexității proceselor și a timpului îndelungat necesar de obicei pentru finalizarea proiectelor de investiții.”

Diagnostic sistematic de țară - România, Banca Mondială (ediția 2023)¹⁰⁷

O abordare diferită a finanțării locale în domeniul culturii este cea bazată pe o perspectivă de dezvoltare integrată, care facilitează crearea unor programe cu o puternică componentă culturală, permițând totodată implicarea partenerilor internaționali și a expertizei din străinătate.

Programul **Erasmus+** și predecesorii săi au reprezentat în ultimele două decenii, cea mai importantă schemă de finanțare competitivă pentru instituțiile de învățământ din România. La nivel național, componentele programului au fost **gestionate cu profesionalism de către ANPCDEFP**, punând accent pe dezvoltarea capacității organizaționale a potențialilor beneficiari. În prezent, există cinci domenii acoperite de diverse tipuri de granturi: a) învățământul școlar; b) educația adulților; c) învățământul superior; d) educația și formarea profesională; e) tineretul.

Orizont Europa (alături de programele cadru anterioare) este programul emblematic al UE pentru sprijinirea proiectelor de cercetare. Raportat la dimensiunea țării, participarea României în programul Orizont 2020 a fost sub așteptări, ceea ce reflectă investițiile reduse în cercetare și dezvoltare din toate domeniile. Reconfirmarea *recentă* a participării Marii Britanii în acest program deschide noi oportunități pentru transferul de cunoștințe și cooperare cu organizațiile din România.

107 Banca Mondială. (2023). Diagnostic sistematic de țară – România (actualizat). Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare / Banca Mondială. p.37. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099605106202339399/pdf/IDU0c814e7e8025fa04b030a345070058576173a.pdf>

Deși British Council a gestionat cu succes programele Erasmus+ și Europa Creativă în Marea Britanie înainte de ieșirea din UE, organizația nu mai este eligibilă pentru a solicita finanțare directă în România prin aceste scheme. Cu toate acestea, este esențial ca instituția să rămână conectată la modul în care instituțiile de învățământ din România accesează aceste fonduri, deoarece acestea reprezintă punctul de referință în colaborarea cu partenerii din sistemul de învățământ.”

Cartografierea factorilor de decizie și a șanselor de venit pentru viitoarele proiecte și programe ale British Council în Romania – de Raluca și Mihai Iacob (martie-iulie 2022)

În afară de aceste fonduri ale UE dedicate culturii și educației, există încă **trei resurse de finanțare importante.**

Spațiul Economic European (SEE)

Spațiul Economic European (SEE) reprezintă un acord internațional care extinde piața unică a UE asupra a încă trei state membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS): Islanda, Liechtenstein și Norvegia. Pentru o mai bună înțelegere a proiectului, puteți consulta unul dintre videoclipurile promoționale dedicate succeselor SEE: „România competitivă cu granturi SEE și norvegiene”.¹⁰⁸

Deși accentul cade, aparent, pe competiția în afaceri, poate fi observată și dezvoltarea utilă a altor tipuri de capital. Capacitatea de cercetare a României este esențială în accesarea fondurilor Orizont Europa, precum și a inițiativelor educaționale și de incluziune socială: în acest caz, în jurul egalității de gen și al comunităților rom. Folosind cultura ca vehicul, există posibilitatea de a dezvolta proiecte pe tema dizabilității în colaborare cu parteneri din Islanda, Liechtenstein și Norvegia.

În cadrul următoarelor apeluri de finanțare, EEA România ar putea acorda o pondere mai mare proiectelor care abordează probleme sociale, oferind astfel o motivație în plus pentru acest gen de propuneri. Evaluatorii sunt foarte deschiși să finanțeze inițiative culturale alternative. 90% dintre ofertele câștigătoare sunt dezvoltate bilateral. Deși identificarea partenerilor potriviți poate fi o provocare, există o colecție considerabilă de practici colaborative care pot servi drept sursă de inspirație, dublată de un buget substanțial, aflat în creștere.

¹⁰⁸ Romania competitivă cu granturi SEE și norvegiene. <https://oportunitati-ue.gov.ro/en/poveste-de-succes/romania-competitiva-cu-granturi-see-si-norvegiene/>

EUNIC România

EUNIC România (**Rețeaua Institutelor Culturale Naționale din Uniunea Europeană**)¹⁰⁹ face parte dintr-o rețea europeană dedicată consolidării relațiilor culturale internaționale. Având 17 organizații membre, EUNIC România susține colaborarea culturală, dialogul intercultural și incluziunea socială sustenabilă, în cadrul diverselor proiecte culturale. Printre acestea se numără Institutul Cultural Român, British Council și alte instituții similare.

HEI (House of European Institutes / Casa Institutelor Culturale)¹¹⁰ din Timișoara este un centru de cultură vibrant, care promovează creativitatea, colaborarea și schimbul cultural european, în special în concordanță cu rolul orașului de Capitală Culturală Europeană.

„Prin asocierea resurselor și expertizei membrilor săi, EUNIC România desfășoară activități comune în domeniile incluziunii sociale prin artă și cultură, echității, rezilienței și dezvoltării durabile a societăților.”¹¹¹

Colegii de la EUNIC România s-au întâlnit cu noi pentru a explora modul în care am putea genera un transfer de cunoștințe util, în primul rând pentru dezvoltarea unei înțelegeri comune a ofertei, nevoilor și oportunităților legate de **artă și dizabilitate** în România. Există un deziderat clar de a explora modul în care, prin colaborare, membrii EUNIC pot crea cu succes un program de dezvoltare a competențelor și de instruire în domeniul **artelor și dizabilității** în România.

Access City Award

Concursul Access City Award (oraș accesibil), înființat în 2010 de Comisia Europeană în colaborare cu Forumul European de Dizabilitate, recompensează orașele din UE care își demonstrează **angajamentul față de îmbunătățirea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități**. Premiul pune accentul pe **accesibilitate ca fiind cheia care deschide ușa** persoanelor cu dizabilități spre un stil de viață independent, asigurându-le participarea echitabilă și incluziunea în viața orașului. Organizatorii concursului recunosc impact direct al orașelor asupra vieții noastre de zi cu zi și asupra nevoilor pe care le avem în calitate de cetățeni.

Un oraș este accesibil atunci când persoanele cu dizabilități pot, de exemplu:

¹⁰⁹ <https://eunic-romania.ro>

¹¹⁰ <https://timisoara2023.eu/en/projects/hei-house-of-european-institutes-2023/>

¹¹¹ Misiunea EUNIC România

- **să meargă pe străzi** și să se bucure de spațiile publice, cum ar fi parcurile și locurile de joacă
- **să intre în clădiri publice**, cum ar fi spitalele, primăriile, bibliotecile și sălile de sport
- **să ia autobuzul**, tramvaiul și metroul pentru a merge la muncă sau a se întâlni cu prietenii
- **să comunice** cu administrația locală, în persoană, prin telefon sau online
- **să obțină informații** în formate pe care le poate citi și înțelege.

De ce e nevoie de Access City Award?

În UE există peste 100 de milioane de persoane cu dizabilități. Asigurarea accesului la drepturile și libertățile lor fundamentale este o prioritate, în conformitate cu **Strategia pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități 2021-2030**¹¹² și **Convenția Națiunilor Unite** cu privire la **drepturile persoanelor cu dizabilități**. În plus, Europa reprezintă, în esență, o societate urbană, șapte din zece cetățeni ai UE trăind în orașe.

Acest premiu este un exemplu esențial de colaborare a Comisiei cu alte nivele de guvernare, pentru a transforma în realitate, peste tot în UE, acest angajament în favoarea cetățenilor cu dizabilități.

Access City Award este o inițiativă a UE care:

- **recunoaște eforturile orașelor** de a deveni accesibile persoanelor cu dizabilități
- **promovează accesul egal la viața urbană** pentru persoanele cu dizabilități
- **permite autorităților locale să promoveze și să facă schimb de bune practici**.¹¹³

Ar fi un semn incontestabil al progresului să vedem orașe din România care participă activ la această inițiativă.

112 Comisia Europeană. (2021, 3 martie). *Uniunea Egalității: Strategia privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități 2021-2030 (COM(2021) 101 final)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021DC0101>

113 Pagina web a concursului Access City Award: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award-aca_ro#de-ce-este-nevoie-de-access-city-award

Observații cheie

Procesul de evaluare al candidaturii orașelor pentru Capitala Culturală Europeană (CCE) evidențiază capacitatea de transformare a infrastructurii: Timișoara a evoluat de la o absență totală a spațiilor culturale accesibile în 2016, la transformarea facilităților incluzive într-un standard post-CCE. Accentul nu mai cade pe justificarea necesității – „de ce?”, ci pe identificarea soluțiilor de implementare – „cum?”

Promovarea autoreprezentării persoanelor cu dizabilități arată semne timpurii de schimbare: Facilitarea procesului de autoreprezentare a persoanelor cu dizabilități necesită colaborare la nivel de programe, formarea obligatorie în dezvoltarea publicului în instituțiile de cultură și sprijin structurat pentru indivizi ca agenți ai schimbării.

Implicarea europeană asigură resurse esențiale pentru accesibilitate: Finanțarea, expertiza și rețelele europene oferă resurse indisponibile la nivel național, facilitând accesul la dialog și baze de cunoștințe care depășesc granițele locale. Acestea subliniază rolul esențial al dialogului strategic european în avansarea standardelor de accesibilitate în România.

Focus group – Spații incluzive © Marius Lupu

Capitolul 9: Concluzii

Aici vom împrumuta termenii de **bariere** (ca fiind ceva ce nu permite) și **facilitatori** (ca fiind ceva ce permite), definiți în cadrul proiectului DANCING¹¹⁴ finanțat prin Orizont Europa, al Facultății de Drept și Criminologie a Universității Maynooth.

Bariere

Conceptul de *viață nudă*¹¹⁵ a filozofului italian Giorgio Agamben se referă la o stare a existenței umane redusă la dimensiunile sale biologice, *dezgolită* de contextele sale sociale, politice și culturale. Este viața care-i rămâne unei persoane atunci când este exclusă din comunitate, fără drepturile și protecția legală disponibile doar celor considerați pe deplin umani.

În continuare, persoanele cu dizabilități nu contează. În continuare – moștenire a epocii Ceaușescu – ne e mai ușor să ignorăm și să abandonăm persoanele cu dizabilități. **În continuare, avem nevoie de un program public de sensibilizare care să definească persoanele cu dizabilități – ca fiind pe deplin umane.**

Nivelul scăzut de participare civică a societății românești în procesele decizionale reflectă lipsa de încredere a populației în stat și instituțiile publice. În timp ce în Vest erodarea încrederii în stat este un fenomen care s-a instalat treptat, în România, acesta datează încă din perioada comunistă. Această stare de fapt persistă și din cauza provocărilor mai recente, când statul nu a reușit să ducă la bun sfârșit reformele asumate sau să ofere servicii publice de calitate. Aproape jumătate din populația totală a României (46% - conform Indexului de Percepție a Corupției al Transparency International 2023)¹¹⁶ consideră corupția ca fiind prezentă

114 <https://ercdancing.maynoothuniversity.ie>

115 Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign power and bare life* (D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press. (Original work published 1995)

116 Transparency International. (2025). *Corruption Perceptions Index 2024: Romania*.

la scară largă în cadrul instituțiilor publice, a clasei politice și a sistemului juridic. Instabilitatea politică constantă împiedică eforturile de a construi instituții mai puternice și duce, adesea, la implementarea soluțiilor de urgență. **Asumarea unor reforme pe termen lung devine aproape imposibilă, deși tocmai de asta ar fi nevoie.**

În același timp, decalajele mari dintre mediul rural și cel urban adaugă un nivel suplimentar de complexitate. Cu toate că România este considerată o țară cu venituri ridicate (conform clasificării Băncii Mondiale), există o diferență mare între nivelurile de venit de la o regiune la alta a țării. În timp ce orașele mari, precum București, Cluj-Napoca, Timișoara, Brașov sau Constanța au înregistrat o creștere economică constantă, în multe din zonele rurale, în special cele aflate departe de un centru urban dinamic, venitul mediu este similar cu cel al unei țări cu venituri reduse (Diagnosticul sistematic de țară – România, Banca Mondială, ediția 2023).¹¹⁷

România a adoptat Strategia Națională pentru Protecția Persoanelor cu Dizabilități¹¹⁸ în 2022. Aceasta urmează îndeaproape recomandările raportului Băncii Mondiale „Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România” din 2021 și are drept scop „Asigurarea participării depline și efective a persoanelor cu dizabilități, bazată pe libertatea de decizie, în toate domeniile vieții și într-un mediu accesibil și rezilient”.¹¹⁹ În realitate, implementarea strategiei s-a dovedit a fi inconsecventă. Multe instituții operează încă, în cel mai bun caz, sub influența modelului medical sau a celui caritabil, ambele fiind depășite. Acestea tratează dizabilitatea ca pe o condiție ce trebuie remediată sau compătimită, în loc să o abordeze ca pe o problemă fundamentală a drepturilor omului.

Legislația românească privind dizabilitatea adoptă o perspectivă generică, care omite nuanțele și nevoile distincte ale diferitelor categorii de persoane cu dizabilități, ignorând totodată specificul fiecărui sector de activitate. Acest lucru împiedică instituțiile să identifice și să abordeze în mod corespunzător diverse provocări (de exemplu, interpretarea RSL, accesul fizic

<https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/rou>

117 Banca Mondială. (2023). *Diagnostic sistematic de țară – România (actualizat)*. Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare / Banca Mondială. p.28.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099605106202339399/pdf/IDU0c814e7e8025fa04b030a345070058576173a.pdf>

118 Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități. (2022). *Strategia națională dizabilități 2022-2027*. <https://anpd.gov.ro/web/despre-noi/programe-si-strategii/strategia-nationala-dizabilitati-2022-2027/>

119 Grigoraș, V., Salazar, M., Vladu, C. I., & Briciu, C. (2022). *Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România*. <https://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2022/12/Diagnoza-situatiei-persoanelor-cu-dizabilitati-in-Romania-Sumar.pdf>

la toate nivelurile unei clădiri, adaptările pentru persoanele neurodivergente sau cu dizabilități de învățare). Mai mult decât atât, **programele de instruire acreditate dedicate operatorilor culturali** – axate pe exemple de **bune practici în interacțiunea cu persoanele cu dizabilități** – lipsesc aproape complet din oferta de formare profesională. **Pentru a aborda decalajul dintre politici și practici, e nevoie de legislație specifică, formare profesională adecvată și asumarea unui angajament pe termen lung de creare a spațiilor cu adevărat incluzive.**

Este necesară o **revizuire a terminologiei din legislația românească**. Termenii „handicap” și „invalid” sunt folosiți în continuare în legislație (legea nr 448/2006 privind Protecția și Promovarea Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități¹²⁰ și legea 72/2016 privind Pensiile de Invaliditate¹²¹). Comunitatea persoanelor cu dizabilități și aliații acestora pledează de vreme îndelungată pentru revizuirea tuturor actelor normative și înlocuirea termenului „handicap” cu „dizabilitate”.¹²² Același lucru ar fi extrem de binevenit și pentru „invalid”. **Aceste modificări ar alinia limbajul legislativ național la standarde internaționale și ar desemna oficial o abordare a dizabilității din perspectiva drepturilor omului.**

O revizuire a terminologiei ar contribui la redefinirea percepțiilor stereotipice asociate cuvintelor „handicapat” și „invalid”, asigurând astfel o comunicare directă dintre comunitatea persoanelor cu dizabilități și societate în ansamblu.

Nu e ușor să produci o schimbare la nivel sistemic într-o societate care încă se recuperează după deceniile în care a fost exclusă din conversațiile globale. Istoria a lăsat în urmă frustrări sociale, traume instituționale și o lipsă cronică de resurse.

Colaborarea este insuficient susținută financiar, în timp ce toți actorii din sector se află în competiție pentru resurse deja insuficiente. Această presiune, dublată de **absența unor platforme de dialog continuu accentuează invizibilitatea și lipsa de conștientizare**, menținând așteptarea tacită ca persoanele cu dizabilități să fie perfecte și excepționale – pentru a se adapta într-o lume care nu a fost gândită pentru ele. *Inadaptabili*.¹²³

120 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/77815>

121 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/178177>

122 Notă traducere: O inițiativă în acest sens a fost adoptată în noiembrie 2025, după finalizarea cercetării de față, prin urmare nu a putut fi inclusă în raportul publicat în limba engleză. Deși salutară, termenul „handicap” se regăsește încă în actele normative referitoare la drepturile persoanelor cu dizabilități. <https://www.senat.ro/StiriSenatDetaliu.aspx?ID=DC089A6C-076F-4E03-A024-5DAEB2482B9B>

123 Garland-Thomson, R. (2011). *Misfits: A feminist materialist disability concept*. *Hypatia*, 26(3), 591-609. <https://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/sps/documents/tackling/>

Posibilitățile și **limitările reprezentării politice a vocii persoanelor cu dizabilități** au nevoie de o articulare mai precisă. În cazurile în care persoanele cu dizabilități sau părinții copiilor cu dizabilități au intrat în sfera politică, percepția generală din partea comunității a fost una negativă. Există așteptări uriașe din partea lor, dar lipsește cu desăvârșire comunicarea. Provocările ce țin de instruire formală și autoreprezentare se observă în toate domeniile.

Facilitatori

Discurs

Filozoful rus Mihail Bahtin a descris *dialogul deschis* ca fiind „singurul și cel mai bun mod de a exprima verbal autenticitatea vieții umane”.¹²⁴

În același spirit și reflectând natura polifonică a focus grupurilor care au stat la baza acestui studiu, redăm în continuare o selecție a celor mai relevante puncte de vedere:

- Ne e ușor să-i lăsăm în urmă pe cei care ne încetinesc.
- În primul rând, trebuie să demonstrăm că merităm un loc la masă.
- Nu avem timp să-i sprijinim pe alții și nici loc să ne pese de ei.
- Până și atunci când ne mișcăm destul de repede suntem în întârziere
- Petrecerea e aproape de sfârșit.
- Ce nu vedem e că și toți ceilalți au întârziat.
- Schimbarea vine prea repede pentru a fi înfruntată de o singură persoană.
- Masa la care încercăm să ne așezăm se prăbușește. E prea îngustă pentru noi toți.

Ce putem face acum este să-i invităm pe toți să stea împreună – și să dialogheze – să își aducă propria masă. Așa cum e ea: lungă sau scurtă, șubredă, lucrată manual, cu trei picioare, moștenită din generație în generație sau proaspăt construită. Nu trebuie să încăpem cu toții la aceeași masă, trebuie să facem loc pentru toate felurile de mese, una lângă alta. Și cu cât reușim să ne adunăm mai mulți, cu atât mai mult va dura petrecerea.

[Misfits%20A%20Feminist%20Materialist%20Disability%20Concept.pdf](#)

124 Bakhtin, M. M. (1984). *Problems of Dostoevsky's poetics* (C. Emerson, Trans.; W. C. Booth, Intro.). University of Minnesota Press. <https://archive.org/details/problemsofdostoe00bakh>

Avem nevoie de un program susținut de sensibilizare a publicului, care poziționează cultura drept motor al schimbării. **Să implicăm persoanele cu dizabilități în discursul public. Să creăm oportunități pentru ca persoanele cu dizabilități să fie văzute și auzite în spațiul public.**

Rolul de mediator cultural / coordonator de accesibilitate

Să ne oprim încă o dată asupra **relației dintre public și artiștii cu dizabilități**. Considerați-o ca fiind una dinamică. Recunoașteți talentul și valoarea artiștilor cu dizabilități și instruirea acestora. Susțineți artiștii cu dizabilități pentru a spori vizibilitatea persoanelor cu dizabilități din România.

Mi s-a părut un spectacol extrem de necesar... Răspunsul publicului cu dizabilități a fost, de asemenea, din câte am observat, unul pozitiv. Nu atât în legătură cu subiectul piesei, cât cu prezența persoanelor cu dizabilități pe scenă. Ce mi-a plăcut foarte mult au fost proiecțiile din spectacol care prezentau actorii cu dizabilități în spațiul lor personal, acasă, în situații cotidiene: cum face duș o persoană în scaun rulant; cum îi masează tatăl picioarele fiului său înainte de culcare; cum părinții își ajută fiica să intre într-o mașină adaptată; camera și biroul unei persoane, felul în care folosește un laptop ș.a. Cred că a fost cea mai bună decizie luată de regizor, având un impact emoțional asupra publicului dincolo de textul piesei.

Ruxandra Mateescu despre
„Nici o pastilă magică”.^{1, 2}

1 „Nici o pastilă magică” de Christian O’Reilly a avut premiera în 1 iulie 2025, la Sala Media a Teatrului Național „I.L. Caragiale” și este promovată ca fiind „primul proiect local de teatru dedicat persoanelor cu dizabilități motorii”. Din distribuție fac parte cinci actori cu dizabilități și doi actori fără dizabilități. Spectacolul a avut un total de șase reprezentații și a fost transmis și online, pe platforma „Picior de Play”. În decembrie 2025, spectacolul a fost inclus în repertoriul Teatrului Național din București.

2 <https://www.tnb.ro/ro/nicio-pastila-magica>

Lucrătorii culturali cu influență și experiență în domeniu care vor îmbina rolul de mediator cultural cu cel de coordonator de accesibilitate, vor avea un rol cheie în realizarea schimbării. (Acest aspect este prezentat mai detaliat în capitolul 4.)

Un Cadru Național al Artelor și Dizabilității

Persoanele cu dizabilități rămân persoane cu dizabilități, indiferent de culoarea politică a administrației aflate la putere, iar nevoile lor depășesc măsurile temporare prevăzute de lege în prezent. **Ministerul Culturii și autoritățile locale trebuie să își consolideze colaborarea** pentru a transforma accesul persoanelor cu dizabilități la cultură dintr-o simplă obligație legislativă într-o prioritate strategică cu impact sustenabil. Acest impuls ar putea fi dus mai departe prin intermediul unui **Cadru Național al Artelor și Dizabilității** bazat pe cunoștințele și expertiza tuturor factorilor de decizie. Reprezentanții ambelor ministere, cel al Culturii și, respectiv, al Educației, au recunoscut necesitatea acestui demers. Scopul acestuia va fi să asigure accesul persoanelor cu dizabilități la cultură în calitate de public, participanți și artiști, având o perspectivă dinamică și interconectată asupra acestor roluri.

- Ar putea resursele „fondului de handicap” menționat anterior să fie utilizate pentru a înființa acest cadru?
- Ar putea un fond de tip loterie să subvenționeze activitatea acestuia?

Cadrul Național al Artelor și Dizabilității ar integra mai multe dimensiuni esențiale: de la discursul public și cadrul legislativ, la formarea și acreditarea profesională. Acesta ar include educația sub toate formele ei (formală, nonformală și informală), vizând direct profesionalizarea și creșterea șanselor de angajare, proces sprijinit de un sistem riguros de monitorizare a impactului acestor măsuri asupra incluziunii și parcursului profesional al artiștilor cu dizabilități.

Putem anticipa cum, oricât de anevoioasă ar fi, această schimbare este posibilă. De exemplu, atunci când programul Capitală Culturală Europeană (CCE) impune colaborarea strategică între mai multe agenții pe o perioadă de 10 ani. Uitați-vă atât la a) Timișoara, cât și la b) Cluj-Napoca – ca exemple pentru ceea ce se poate întâmpla atât atunci când c) resursele CCE pot fi accesate și utilizate, dar și d) când candidaturile eșuează și cu

toate acestea, anumite elemente ale societății civile găsesc modalități prin care continuă să colaboreze.

Recomandăm dezvoltarea parteneriatelor multisectoriale între guvern, societatea civilă, sectorul artistic și cel de afaceri, pentru a aborda, de exemplu: lipsa de încredere, participarea limitată a persoanelor cu dizabilități și felul în care aceasta ar putea fi evitată acestora pe viitor. Încurajăm învățarea din încercările anterioare de colaborare care s-au dovedit nereușite. Oferiți oportunități de dezvoltare a competențelor în accesibilitate, atât celor din rândul persoanelor cu dizabilități, cât și fără.

Faceți apel la povești și studii de caz de succes pentru a demonstra beneficiile acestui tip de colaborări. Concentrați-vă pe valorile comune (participarea culturală, coeziunea socială) și mai puțin pe diferențele în abordare.

Redefiniți normele de accesibilitate ca standarde de calitate și nu ca măsuri speciale de adaptare.

De jos în sus

Persoanele cu dizabilități, artiștii, activiștii și aliații lor vor continua să lucreze de jos în sus (la firul ierbii) – iar perspectivele lor sunt cele care fundamentează direcțiile propuse în continuare.

În absența unor resurse naționale substanțiale sau a unei legislații aplicabile, va fi necesară (în continuare) dezvoltarea relațiilor la nivel local, regional și internațional; faceți apel la parteneriate, rețele și constelații ca strategii pentru a ocoli obstacolele puterii ierarhice. De asemenea, va fi nevoie de spații neutre pentru dialog, departe de constrângerile instituționale (de exemplu, British Council și/sau analogii săi din rețeaua EUNIC). Mențineți conversațiile active, lucrați pentru a câștiga încrederea de ambele părți.

Consiliul Economic și Social¹²⁵ reprezintă (anumite) voci ale societății civile pe durata procesului legislativ pentru a aviza propunerile de lege. Deși acestea au doar caracter consultativ, folosiți recomandările și rapoartele emise de acesta pentru a genera cercetări-acțiune care să răspundă lacunelor legislative. Introduceți atât constrângerile legale, cât și pe cele birocratice într-un proces formal de contestare. Folosiți acest

125 <https://www.ces.ro/en/>

context ca principiu și practică de dezvoltare a unor soluții alternative. Căutați modalități de a depăși blocajele între discurs și realitate. Folosiți-le pe post de analiză de nevoi și dovezi pentru viitoarele cereri de finanțare. Concentrați-vă pe ceea ce poate fi schimbat ușor; **valorificați oportunitățile imediate.**

Proiectarea unui viitor diferit în imaginarul colectiv solicită nu doar efort de convingere, ci și un angajament financiar și social pe termen lung (vezi capitolul 7). Dacă contextul economic și voința politică sunt nefavorabile, aceste resurse trebuie accesate prin colaborarea mai eficientă a societății civile cu trusturi, fundații, corporații, precum și filantropi (din străinătate).

Artele și dizabilitatea în România

Continuați să căutați (și) la nivel internațional resurse și modele de operare. Acestea ar putea fi în UE, Marea Britanie sau dincolo de ele.

„Rapoartele statelor părți”¹²⁶ se referă la rapoarte periodice, detaliate pe care națiunile le prezintă organismelor de monitorizare a tratatelor pentru a demonstra modul în care își îndeplinesc obligațiile internaționale, așa cum sunt acestea prevăzute în convențiile privind drepturile omului. Acestea le permit să efectueze o analiză în amănunțită a legilor și politicilor naționale pentru a arăta conformitatea cu CRPD, dar și pentru a monitoriza situația actuală în ceea ce privește respectarea drepturilor omului și pentru a identifica neajunsurile. Cu toate acestea, așa cum notează Ferri și Leahy¹²⁷, procesul de evaluare nu a fost uniformizat în toate țările UE. La momentul analizei lor, *Listele cu probleme și Observațiile finale* nu fuseseră încă emise pentru România și Irlanda, ceea ce indică faptul că ambele se aflau în așteptarea examinării complete în cadrul ciclului de revizuire al Comitetului.

Un răspuns venit din partea Irlandei este minunatul proiect „DANCING: Protejarea dreptului la cultură al persoanelor cu dizabilități și sporirea diversității culturale în legislația Uniunii Europene: Explorarea unor noi posibilități”, care tocmai s-a încheiat (septembrie 2025). Acesta a fost finanțat de Consiliul European pentru Cercetare și găzduit de Facultatea de Drept și Criminologie și Institutul pentru Asistență în Viață și Învățare, Universitatea Maynooth, Maynooth, Irlanda.¹²⁸

126 <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-35-reports-by-states-parties.html>

127 Leahy, A., & Ferri, D. (2024). Barriers and facilitators: Monitoring implementation of the UNCRPD. In *Dismantling barriers and advancing the right of persons with disabilities* (pp. 100-102). European University Institute. <https://library.open.org/bitstream/handle/20.500.12657/98396/9781040308073.pdf>

128 <https://ercdancing.maynoothuniversity.ie>

În Marea Britanie, Arts Council a lansat **All In**.¹²⁹

All In este o nouă schemă de acces pentru creativitate și cultură în Marea Britanie și Irlanda. Obiectivul proiectului este să îmbunătățească nivelul de accesibilitate și să elimine barierele care împiedică teatrele, muzeele, galeriile, festivalurile și alte instituții să găzduiască persoane surde, cu dizabilități sau neurodivergente (D/deaf, neurodivergent and/or disabled). Pe lângă dezvoltarea primelor *standarde de accesibilitate pentru dizabilitate* din Marea Britanie și Irlanda destinate sectorului creativ și cultural, echipa **All In** lucrează asupra unui argument economic privind susținerea modelului social al dizabilității.

Arts & Disability Ireland a evoluat ca organizație națională, bazându-se pe modelul american **Very Special Arts**. Vezi, de asemenea, ghidul „Cum să devii o resursă națională?”.¹³⁰

Ce elemente ar trebui să fie prezente pentru a crea **Arts & Disability Romania?**

Artele și dizabilitatea în România se află într-un moment de cotitură. Sectorul dă dovadă de creativitate și reziliență, însă continuă să fie constrâns de bariere structurale. Provocarea actuală constă în transformarea bunelor intenții în acțiuni coordonate pe termen lung. Consolidarea încrederii între instituții, operatorii sectorului cultural și comunitatea persoanelor cu dizabilități este esențială pentru a trece de la inițiative izolate la o schimbare sistemică. Cu un angajament susținut, accesibilitatea și incluziunea ar putea trece dincolo de caracterul declarativ al politicilor publice și deveni o valoare culturală comună, integrată la toate nivelurile societății.

129 <https://allin.online/about-all-in/>

130 https://adiarts.ie/assets/uploads/Becoming-a-National-Resource_Lo_Res.pdf

Observații cheie

Recunoașterea deplinei calități umane rămâne un subiect de dispută:

Persoanele cu dizabilități din România încă nu beneficiază de condițiile necesare pentru a funcționa ca cetățeni cu drepturi depline.

Moștenirile istorice consolidează barierele sistemice: Neîncrederea instituțională și terminologia învechită din legislație („handicap”, „invalid”) sunt reflexia unor stereotipuri profund înrădăcinate în societate care continuă să marginalizeze persoanele cu dizabilități, în ciuda alinierii României la normelor de drept internațional.

Fragmentarea sistemică limitează schimbarea: Abordările fragmentate în legislație, formarea și finanțarea limitează dezvoltarea coerentă a sectorului. În acest context, competiția pentru resurse reduce șansele de colaborare între organizațiile care reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități și instituțiile culturale.

Strategiile de la firul ierbii sunt eficiente în depășirea obstacolelor structurale: Parteneriatele locale, colaborările regionale și rețelele internaționale oferă soluții practice pentru blocajele ierarhice și lipsa cadrelor naționale, utilizând spații neutre pentru consolidarea dialogului. Pentru a asigura succesul și dezvoltarea continuă, acestea necesită o recunoaștere formală din partea structurilor instituționale, precum și un sprijin constant, pe termen lung, din partea acestora.

Focus group – Spații incluzive © Marius Lupu

Capitolul 10: Recomandări pentru înființarea unui Cadru Național al Artelor și Dizabilității

Politici și strategii culturale

- **Adoptați modelul social al dizabilității:** Treceți de la o perspectivă individuală la una societală asupra dizabilității, recunoscând că barierele structurale, nu deficiențele, limitează participarea. Aliniați cadrul la legislația română și Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități pentru a crea spații culturale accesibile.
- **Încurajați accesul echitabil:** Asigurați accesul egal la participare culturală pentru toți, recunoscând diferențele bazate pe locație, educație, etnie, gen, dizabilitate și alți factori. Cadrul ar trebui să se concentreze pe reducerea acestor decalaje pentru a stimula incluziunea.
- **Asumați-vă un stil de leadership proactiv la nivel local:** Centrele culturale, precum ARCUB în București, pot servi drept exemplu prin prioritizarea spațiilor accesibile, a comunicării accesibile și stimularea parteneriatelor pentru a facilita modele de bunele practici. Acest model ar trebui adaptat și replicat în orașe precum Cluj-Napoca, Timișoara și Sibiu pentru a crea o rețea de centre culturale incluzive.

- **Prioritizați dezvoltarea competențelor:** Sprijiniți dezvoltarea artiștilor și a lucrătorilor culturali cu dizabilități prin oportunități de formare specifice și dezvoltarea competențelor. O abordare de jos în sus, în strânsă legătură cu persoanele cu dizabilități, ar trebui integrată în acest cadru, precum și realocarea amenzilor din fondul de handicap pentru a sprijini acest demers.
- **Implicați persoanele cu dizabilități în procesul decizional:** Includeți persoanele cu dizabilități ca parteneri activi, nu doar ca beneficiari, în crearea și evaluarea proiectelor culturale. Asigurați-vă că apelurile de solicitare a finanțărilor sunt complet accesibile și oferă servicii de sprijin pentru a permite persoanelor cu dizabilități să participe la oportunitățile de finanțare.
- **Colaborați la strategiile de finanțare:** Aduceți împreună o paletă diversă de finanțatori – din mediul corporativ, trusturi, programe ale UE – pentru a alinia resursele cu nevoile reale. Cadrul ar trebui să pună accent pe strategii de finanțare coordonate pentru a asigura o alocare mai eficientă a resurselor și pentru a facilita un nivel de înțelegere comună a valorii proiectelor incluzive.
- **Concentrați-vă pe accesibilitate în mediul rural:** Recunoașteți faptul că zonele rurale se confruntă cu provocări mai mari în ceea ce privește accesul la infrastructură și inițiativele de dezvoltare a competențelor. Cadrul ar trebui să garanteze că aceste regiuni primesc sprijin direcționat pentru a micșora decalajul privind nivelul de accesibilitate.
- **Valorificați diversitatea experienței umane:** Recunoașteți valoarea intrinsecă a tuturor indivizilor și a modului în care diversitatea experienței umane îmbogățește societatea. Un **Cadru Național al Artelor și Dizabilității** ar trebui să prioritizeze celebrarea acestei diversități în politicile culturale.

Educație

- **Promovați educația incluzivă de la bun început:** Pentru a vă asigura că copiii și tinerii cu dizabilități au acces la educație vocațională, oferiți-le materiale accesibile și examene diferențiate încă din școala primară. Cadrul ar trebui să pledeze pentru eliminarea barierelor și a lipsei de sprijin în instituțiile din învățământul superior.
- **Revizuiți metodele de lucru din învățământul superior:** Încurajați instituțiile de învățământ superior să meargă dincolo de conformitate legislativă, adoptând practici incluzive care să

sprijine toți studenții cu dizabilități, inclusiv pe cei care s-ar putea să nu se încadreze în „normă” (de exemplu, cei care își maschează dizabilitățile). Cadrul ar trebui să includă ghiduri specifice pentru a ajuta instituțiile să își adapteze regulamentele de funcționare și procesele de învățare.

- **Adaptați modelele educaționale:** Stimulați modele educaționale inovatoare și incluzive, inclusiv învățarea nonformală și de la egal la egal (peer-to-peer). Ar trebui explorate colaborările cu organizații externe și artiști, precum și instruire profesională în arte și dizabilitate în parteneriat cu alte sectoare. Cadrul ar trebui să pledeze pentru noi modele teoretice care să conteste ierarhiile tradiționale din educație.
- **Promovați studiile despre cultura dizabilității:** Integrați studiile despre cultura dizabilității în toate programele de management cultural și educație vocațională, asigurându-vă că incluziunea este o componentă de bază a formării profesionale.

Formare profesională și dezvoltarea forței de muncă

- **Corelați educația cu ocuparea forței de muncă: Cadrul Național al Artelor și Dizabilității** ar trebui să stabilească calificări și acreditări care să facă legătura directă dintre ocuparea forței de muncă, facilitând parcursuri profesionale pentru artiștii și profesioniștii cu dizabilități. Colaborarea cu autoritățile locale, naționale și ale UE este esențială în procesul de finanțare, reglementare și monitorizare a acestei inițiative.
- **Asigurați instruirea artiștilor și operatorilor culturali cu dizabilități:** Cadrul ar trebui să faciliteze colaborările internaționale pentru a extinde oportunitățile de formare pentru artiștii cu dizabilități. Instituțiile locale ar trebui să colaboreze cu parteneri internaționali pentru a adapta practicile de formare și programele de studii, astfel încât să sprijine mai bine dezvoltarea profesională a artiștilor cu dizabilități.
- **Suțineți educația non-formală:** Oferiți-le elevilor de liceu și studenților posibilitatea de a intra în contact cu operele artiștilor cu dizabilități, atât locali, cât și internaționali. Acest lucru va sprijini creșterea gradului de sensibilizare și crearea unui public viitor pentru artiștii cu dizabilități.

- **Asigurați formarea profesională și promovați-le opera:** Sporiți vizibilitatea artiștilor și lucrătorilor culturali cu dizabilități prin campanii de sensibilizare în spațiile publice și mass-media. Cadrul ar trebui să investească în strategii pe termen lung pentru a asigura formarea profesională a artiștilor cu dizabilități, precum și a le da ocazia să-și promoveze activitatea artistică.
- **Investiți în evaluatori și consultanți în accesibilitate:** Asigurați-vă că persoanele cu dizabilități sunt instruite și remunerate financiar pentru a evalua și oferi consultanță în domeniul accesibilizării. Cadrul ar trebui să sprijine dezvoltarea unor modele de acreditare vocațională (non-universitare), accesând fonduri UE precum Erasmus+ pentru a deschide noi trasee formale de instruire și acreditare.
- **Profesionalizați personalul de sprijin:** Asigurați-vă că personalul de sprijin, cum ar fi interpreții în LSR, este instruit corespunzător și că serviciile lor sunt integrate în sectorul cultural. Autoritățile locale ar trebui să alinieze serviciile de sprijin cu nevoile specifice ale persoanelor cu dizabilități, asigurând un sistem de sprijin personalizat și eficient.
- **Facilitați transparența serviciilor existente:** Asigurați monitorizarea la zi a resurselor și serviciilor de accesibilitate existente. Cadrul ar trebui să asigure vizibilitatea acestora utilizând platforme digitale care să conecteze persoanele cu dizabilități cu resursele disponibile, facilitând crearea unei rețele care răspunde în timp real solicitărilor persoanelor cu dizabilități.
- **Îmbunătățiți practicile în domeniul managementului cultural:** Schimbați paradigma modelelor de lucru a managerilor culturali, astfel încât aceștia să poată anticipa nevoile vizitatorilor cu dizabilități, în loc să aștepte solicitări din partea acestora. Cadrul ar trebui să sprijine formarea managerilor culturali și a angajaților din instituțiile culturale pentru a se asigura că pot facilita accesul tuturor persoanelor cu dizabilități în spațiile și la spectacolele și evenimentele organizate de aceștia.
- **Facilitați crearea unui nou parcurs profesional:** Stabiliți un nou parcurs profesional care să îmbine responsabilitățile mediatorului cultural și cele ale coordonatorului de accesibilitate. Această nouă poziție ar facilita legătura între artiștii cu dizabilități, public și instituțiile culturale, asigurându-se că nevoile de accesibilitate sunt îndeplinite, stimulând în același timp implicarea și colaborarea dintre diverse comunități culturale și ale persoanelor cu

dizabilități. Rolul ar implica coordonarea evenimentelor incluzive și dezvoltarea programelor personalizate specifice instituțiilor culturale. Integrarea acestor responsabilități ar facilita creșterea nivelului de accesibilitate al spațiilor culturale și ar asigura implicarea tuturor factorilor de decizie într-un proces adaptat expertizei și intereselor lor. **Cadrul Național al Artelor și Dizabilității** ar trebui să prioritizeze dezvoltarea și formarea profesională a celor interesați în acest rol, facilitând crearea unui model care poate fi replicat în toate instituțiile.

Finanțări și parteneriate strategice

- **Facilitați participarea persoanelor cu dizabilități în procesul de accesare al finanțărilor:** Asigurați instruirea persoanelor cu dizabilități în înțelegerea proceselor de solicitare și gestionare a diverselor surse de finanțare, inclusiv sponsorizări, filantropie și fonduri UE. Cadrul ar trebui să prioritizeze crearea liniilor de finanțare accesibile pentru proiectele coordonate de persoanele cu dizabilități.
- **Puneți accentul pe finanțările de lungă durată:** Asigurați-vă că liniile de finanțare prioritizează impactul pe termen lung, în detrimentul rezultatelor pe termen scurt. Cadrul ar trebui să încurajeze finanțările multianuale care să permită evaluarea aprofundată a impactului proiectelor implementate asupra beneficiarilor.
- **Sprrijiniți dezvoltarea parteneriatelor:** Cadrul ar trebui să faciliteze strategii de formare pentru parteneriate durabile între organizații culturale, entități internaționale, precum și alte sectoare. Instituțiile publice și structurile guvernamentale ar putea oferi servicii de consultanță (gratuite) pentru a sprijini dezvoltarea competențelor organizațiilor culturale de a menține colaborări de succes.
- **Încurajați modelele de finanțare colaborativă:** Încurajați organizațiile culturale să împartă costurile și resursele prin intermediul relațiilor de parteneriat, organizând inclusiv consultări comune în domeniul accesibilității și a echipamentelor folosite. Cadrul ar trebui să faciliteze crearea unei platforme comune a spațiilor și resurselor accesibile.
- **Linii de finanțare dedicate:** Implementați apeluri de finanțare mai scurte, în două etape, pentru a asigura accesibilitatea pentru

toți, inclusiv pentru organizațiile comunitare. Cadrul ar trebui să prioritizeze modelele de finanțare care oferă continuitate și predictibilitate pentru a spori sustenabilitatea proiectelor în sectorul artelor și dizabilității.

- **Valorificați fondurile UE:** Încurajați participarea României în programele de finanțare ale UE, precum „Europa Creativă”, prin asigurarea unui sistem de cofinanțare. Cadrul ar trebui să sprijine dezvoltarea capacității organizațiilor românești de a accesa și beneficia de resursele UE, asigurând o participare sporită la inițiativele europene din sectorul artelor și dizabilității.
- **Promovați femeile ca agenți ai schimbării:** Susțineți femeile – în special pe cele deja active în munca de promovare a drepturilor persoanelor cu dizabilități – în preluarea conducerii în procesul de reformare al politicilor și practicilor culturale. Cadrul ar trebui să faciliteze crearea rețelelor informale în care femeile să colaboreze în procesul de eliminare al barierelor sistemice.
- **Implicați diaspora:** Abordați sectorul artelor și dizabilității dintr-o perspectivă mai largă, europeană, apelând la susținere din partea diasporei României. Cadrul ar trebui să încurajeze parteneriatele care integrează experiențele românilor din străinătate pentru a facilita reforma sectorului cultural.

Concentrându-se asupra acestor priorități strategice, **Cadrul Național al Artelor și Dizabilității** va sta la baza unui sector cultural incluziv, durabil și accesibil, care să sprijine persoanele cu dizabilități în calitate de creatori, participanți și membri ai publicului.

© British Council 2026. Toate drepturile rezervate.

British Council este organizația internațională a Marii Britanii dedicată relațiilor culturale și oportunităților educaționale. Pentru mai multe informații despre cercetarea în domeniul artelor și culturii, vă rugăm să vizitați: www.britishcouncil.org/research-insight

Pentru mai multe informații despre British Council România, vă rugăm să vizitați: www.britishcouncil.ro.